ZÁHORIE 5-6

ROČNÍK II./1993 CENA 10 SK

ZÁHORIE

-vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám a kultúre Záhoria.

Vydáva Záhorské múzeum Skalica v spolupráci so Záhorskou vlastivednou spoločnosťou.

Redakcia:
PhDr. Viera Drahošová, Mgr. Peter Michalovič, Mgr. Vladimír Petrovič, PhDr. Mária Zajíčková.

Technická a výtvarná spolupráca:
Jozef Vaníček

Grafická úprava:
Mgr. Vladimír Petrovič

R.Č.OÚ 10/91.
Vychádza 6x ročne.

Na obálke: Barokový kostol vo Veľkých Levároch

OBSAH

Č. 5/93

Muži a ženy v zimnom odeve z Čáčova. Foto: archív ZM

BAROKOVÉ UMENIE NA ZÁHORÍ

Kostol P. Márie v Marianke.

Bezprostredná blízkosť záhorského regiónu s rakúskymi krajinami, odkiaľ sa šírila v období baroka protireformácia, spôsobila, že barokové slohové umenie je v regióne oproti iným slohom rovnomernejšie a kvalitnejšie zastúpené vo všetkých umeleckých druhoch.

Z bohatého barokového prínosu Záhoria do klenotnice slovenského umenia si všimneme diela architektúry, sochárstva, maliarstva a umeleckého remesla, ktoré svojím celoslovenským významom prekračujú rámec regiónu.

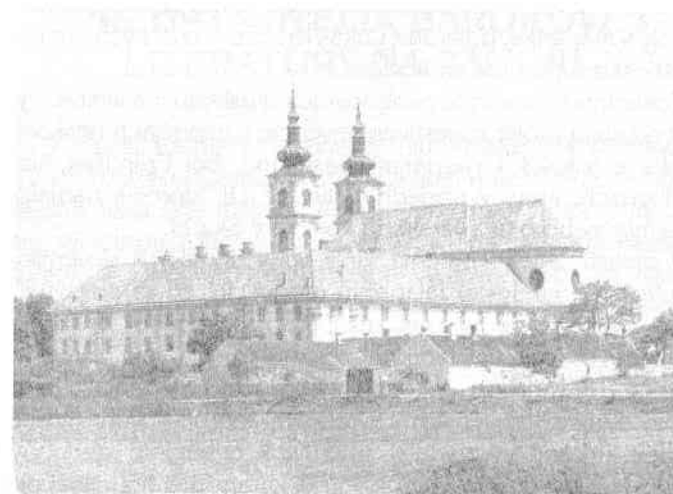
V architektúre ranobarokovej koncepcie jednoloďového kostola, zaklenutého valenou klenbou so subordinovanými bočnými priestormi priradených, samostatne zaklenutých ník rozvíjaná pred polovicou 17. storočia trnavskými františkánmi sa potom použila v regióne na stavbe kostola v Malackách. Významnou umeleckou pamiatkou z polovice 18. storočia je rozsiahla stavba kaštieľa v Holíči, letného sídla cisárskej rodiny, budovaná na trojkrídlovej pôdorysnej dispozícii zakomponovanej do rozsiahleho parku. Približne v tom čase vzniká aj stavba pútnického kostola v Šaštíne, dielo viedenských architektov.

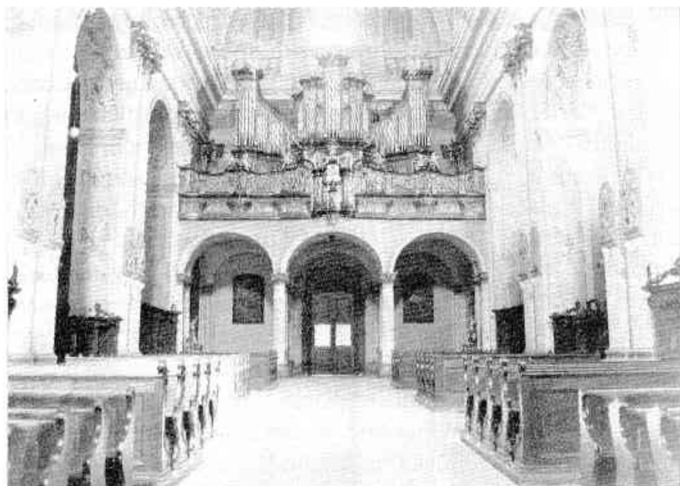
Umelecké vplyvy z Rakúska, respektíve z Talianska v plastike už v druhej polovici 17. storočia dokumentujú bočné oltáre skalického farského kostola, pričom vyvrcholením rakúskych ovplyvnení je bratislavská tvorba Juraja Rafaela Donnera. Prácou jeho

dielne je oltár kostola v Marianke. Prostredníctvom jeho žiakov a nasledovníkov dominuje donnerovská sochárska koncepcia po celú druhú polovicu 18. storočia, ako sa to prejavuje na oltári sv. Terézie v Marianke, diele godeovskej dielne, v plastickej výzdobe šaštínskeho kostola, alebo konečne v tvorbe Viedenčana Johanna G. Dorfmeistera, možného autora plastík v stupavskom farskom kostole, či Kalvárie v Jablonici. Zo Stupavy pochádzal sochár Anton Marschall /1741 - 1794/, prevažne už klasicisticky orientovaný, ktorý svoje dielo rozvinul potom v Bratislave. Záverom uvedeného obdobia je tvorba vynikajúceho rokokového sochára Jána A. Krausza, ktorý koncom 70. rokov 18. storočia vytvoril hlavný oltár skalického farského kostola.

K ranej fáze barokového maliarstva možno priradiť výzdobu kaplnky kláštora v Marianke. V období vrcholného baroka dominuje v regióne rakúska maliarska škola, čerpajúca umelecké podnety z Talianska, či už priamo prostredníctvom pozývania talianskych umelcov, alebo prenesene cez ich rakúskych žiakov. Jedným z prvých bol freskant Jozef Chamant, ktorého výzdoba jazdeckej sály v Kopčanoch a kostola v Šaštíne /1757/ je hodnotnou ukážkou kvadratúrneho nástropného maliarstva tej doby.

Bazilika Sedembolestnej Panny Márie v Šaštíne. Foto: archív ZM v Skalici

Interiér šaštínskej baziliky. Foto: archív ZM v Skalici

Príklad ďalšej významnej neskorobarokovej trogerovskej výzdobnej koncepcie modifikujú jej nasledovníci v rôznych polohách ako Jozef I. Mildorfer v oltárnych obrazoch v Holíči, alebo freske v kostole v Marianke, ďalej Ján Lukáš Kracker v oltárnych obrazoch v šaštínskom pútnickom kostole.

Poslednou vrcholnou osobnosťou rakúskeho maliarstva, vyžarujúcou silou svojej sugestívnej invencie v intenciách neskorého baroka a rokoka s náznakmi klasicizmu, bol František Anton Maulbertsch, ktorý v poslednej štvrtine 18. storočia namaľoval obraz hlavného oltára farského kostola v Skalici.

V oblasti užitého umenia silnie vplyv domácich slovenských impulzov na habánsku fajansovú produkciu, čo sa prejavuje vo väčšej funkčnej a tvarovej rôznorodosti výrobkov / kachlice, dlaždice /, v rozšírení farebnej škály glazúry a pod. Od druhej polovice 18. storočia po definitívnom rozšírení znalostí výroby fajansy aj medzi slovenskými výrobcami možno hovoriť o džbánkárstve, ktorého vývoj ďalej smeruje k priberaniu výzdobných motívov z ľudového textilu a k voľnej keramickej figurálnej plastike, zakotvenej motivicky vo vinohradníckom a roľníckom prostredí regiónu a priľahlých oblastí.

Vrcholom fajansovej výroby a zároveň ďalším impulzom ľudovej džbánkárskej tvorby bolo založenie manufaktúry na výrobu fajansy v Holíči v období vrcholného baroka. Funkčne a tvarovo čerpala z talianskych a francúzskych vzorov /neskorý barok a rokoko/, vo výzdobe sa motivicky najviac inšpirovala štrasbourgskou produkciou, pričom spomedzi motívov technologickou i estetickou úrovňou dominovala purpurová ruža v kytici pestrofarebných kvetov.

Sme radi, že pri príležitosti Roku stredoeurópskeho baroka si môžeme aj my aspoň letmo pripomenúť prekvapujúco mnohotvárnu a mnohovrstevnú produkciu barokového umenia v našom záhorskom regióne.

Štefan Zajíček

PREDSTAVITELIA BAROKOVEJ LITERATÚRY NA ZÁHORÍ

Z reprezentantov slovenskej barokovej spisby pochádzajú zo Záhoria *Pavel Doležal, Pavel Jakobei a Ján Sekáč,* na území Záhoria žili a pôsobili *Ján Abrahámffy, Juraj Ambrosius, Juraj Láni, Alexander Máčay, Tobiáš Masník, Štefan Pilárik, Benignus Smrtník a Samuel Timon.* Nejde vyslovene iba o literatúru umeleckú, ale aj o náboženskú, historickú či jazykovednú, ako napr. v diele skalického rodáka ***Pavla Doležala /1700-1778/.*** Hoci sa pôvodne vyučil za súkenníka, ako 20-ročný začal študovať a po učiteľských, resp. vychovávateľských miestach pôsobil ako ev. kňaz v Zemianskom Podhradí, Necpaloch a Vyšnej Boci. Z jeho diela je najvýznamnejšia Gramatica Slavico-Bohemica so známym úvodom Mateja Bela a Bernolák

ju uvádza ako jeden z najdôležitejších prameňov pre svoju Slovenskú gramatiku. Doležal sa hrdo hlásil k Skalici a s obľubou používal iniciálogramy svojho mena a rodiska typu Příležitost Dává Se i v svojich ďalších dielach, z ktorých je zaujímavá najmä veršovaná Samoučící abeceda aneb Syllabikář a učebnica latinčiny Donatus Latino-Germanico-Bohemicus. Prekladal náboženské spisy z nemčiny, maďarčiny, francúzštiny, sám je autorom spisov rovnakého typu i viacerých duchovných piesní vo Funebráli ***Pavla Jakobeiho /1695-1753/.***

Jakobei sa narodil v Prietrži a s Pavlom Doležalom bol v príbuzenstve: jeho neter bola druhou Doležalovou manželkou. Pôsobil ako ev. kňaz v Modre, písal najmä cirkevné knihy so zameraním na najširšie vrstvy obyvateľstva, napr. Duchovných modlitieb poklad a ľudovýchovnú príručku Zahradka duší nemocných. Z literárneho hľadiska je najcennejší Evanjelický funebrál - klasická ukážka barokovej duchovnej poézie, ktorý obsahuje básne aj od iných autorov a o jeho obľube svedčí vyše 20 vydaní. Pravdepodobne je autorom prvopisných pravidiel pre pestovateľov slovenského jazyka /"linguae slavice"/ - Orthographia Bohemico-Slavica, ktoré sa pripisujú Pavlovi Doležalovi, ale on sa k nim nehlási. Majú iniciálogram Providente Jehovah, ktorý Jakobei používal aj v úvode iných svojich diel.

Jediným barokovým spisovateľom, ktorý sa na Záhorí narodil a aj tu po celý život pôsobil, je ***Ján Sekáč /1767-1818/.*** Narodil sa v Borskom sv. Petri, ako kaplán pôsobil v Uníne a v Gbeloch a ako katolícky kňaz až do konca života pôsobil v Šaštíne. Je autorom rukopisného zborníka poloľudovej poézie Laskavé karhání smíšnopochabých svetských mravúv, ktorý obsahuje žartovné historky zo života rôznych spoločenských vrstiev. Sekáč vytvára nový typ mravoučnej poézie, kde poučenie pre čitateľa vyplýva priamo z vyrozprávaných príbehov,teda radšej užíval "ošatenú" pravdu, ktorá je ľuďom prijateľnejšia. Zo Sekáčovej tvorby je ešte známa báseň Rapsódia o francúzkej vojne a revolúcii, v ktorej odsudzuje dôsledky napoleonských vojen i samotnej revolúcie pre šírenie

nepokojov.

Pri ***Jánovi Abrahamffym /1662-1728/*** sa ako rodisko uvádzala Skalica, ale pochádza z Nového Mesta n/V. Po predchádzajúcich krátkych pôsobiskách prežil v Skalici podstatnú časť svojho života a tu i zomrel. Abrahamffy je známy najmä ako autor prvej tlačenej slovenskej katolíckej modlitebnej knižky Knižka modliteb nábožných; modlitby sú inšpirované nepokojnými časmi protitureckých bojov, ale aj sociálnou nespravodlivosťou voči chudobným, hoci sám pochádzal zo zemianskej rodiny. Tlačou vydal i knihu určenú pre kňazov Každodenná zápalná obeť a polemický spis Fakle hořící o pravé cirkvi Kristove. Zbierka žalmov a rukopisy štyroch kníh kázní sú nezvestné. Abrahamffyho verše sú veľmi melodické a jeho zásluha spočíva v rozvíjaní slovenského barokového básnického slovníka.

Vo Vrbovciach pôsobil 9 rokov a v Prietrži 5 rokov ***Juraj Ambrosius /1684-1746/*** ako ev. kňaz; jeho dielo má zväčša výchovný náboženský charakter, napr. dišputy Kratičké a nábožné přemyšlování o morovém nakažení neb povětří, Spasitedlná příprava ke smrti, o viacerých prácach zostal iba záznam. Ambrosius sa zaslúžil o vydanie viacerých prác Daniela Krmana a spolupracoval s ním na príprave vydania jeho Biblie.

Necelý rok strávili na Záhorí ***Juraj Láni /1646-1701/,*** študoval rok v Skalici a krátky čas strávil na Branči/ a ***Tobiáš Masník /1640-1697 - v roku 1668 ev. rektor v Senici/,*** reprezentanti cestopisných denníkových próz z cesty na galeje do Neapola po odhalení Wesselényiho sprisahania, ale priamo na Záhorí vzniklo najvýznamnejšie dielo ***Štefana Pilárika /1615-1693/*** - veršovaná skladba Sors Pilarikiana - Lós Pilárika Štěpána, zásluhou ktorej sa Záhorie dostáva prvý raz do umeleckej literatúry. Ako ev. kňaz pôsobil v Senici 10 rokov a v skladbe spracoval zážitky z tureckého zajatia, do ktorého sa dostal krátko po svojom príchode, takmer denníkovým spôsobom. Zo Záhoria ušiel pred náboženským prenasledovaním do Nemecka a tu okrem dvoch predchádzajúcich modlitebných knižiek /Kvapkajúci med a Harfa Dávidova/ vydal v nemčine

prózou opäť zážitky zo zajatia Podivuhodný voz Najvyššieho a Turecko-tatárska ukrutnosť.

V Malackách päť rokov pôsobil františkán ***Benignus Smrtník /1650-1710/***, autor dvoch barokových náboženských próz Poklad serafinský a Kunšt dobre umríti, silne poznačený slovakizačnou tendenciou.

Za prvú knihu v slovenskom jazyku sa označuje kniha kázní Chleby prvotín predstaveného kláštora pavlínov v Marianke ***Alexandra Máčaya /rok narodenia neznámy, umrel r. 1722 v Marianke/***. Máčayovo dielo je základnou etapou formovania budúcej kultúrnej západoslovenčiny kodifikovanej r. 1787 Bernolákom za spisovný jazyk.

Rok pôsobil v skalickom gymnáziu pred odchodom na Trnavskú univerzitu zakladateľ modernej kritickej historiografie ***Samuel Timon /1675-1736/***. Jeho najvýznamnejším dielom je Obraz starého a nového Uhorska, v ktorom rozvíja pohostinnú teóriu o prijatí Maďarov: Slováci sa po príchode Maďarov nestali podrobeným národom, Svätopluk ich prijal ako svojich hostí.

Vedomie "slovenskosti" začína už v barokovej literatúre dozrievať do budúceho konkrétneho tvaru a územie Záhoria má v nej dôstojné miesto.

Eva Fordinálová

Literatúra:

BRTÁŇ, R.: Pri prameňoch slovenskej obrodeneckej literatúry. Bratislava 1970.
ĎUROVIČ, J. P.: Evanjelická literatúra do tolerancie. Martin. 1940.
Encyklopédia slovenských spisovateľov I., II. Bratislava 1984.
GAJDOŠ, V. J.: Život a dielo Jána Abrahamffyho. Martin 1984.
MINÁRIK, J.: Slovenská memoárová literatúra v 17. storočí. Bratislava 1961
RADVÁNI, H. Slovenské učené tovarišstvo. Trnava 1992.
ŠIMONČIČ, J.: Ohlasy Francúzskej revolúcie na Slovensku. Košice 1992.
TIBENSKÝ, J.: Chvály a obrany slovenského národa. Bratislava 1965.

BAROK A HUDBA NA ZÁHORÍ

Výhodná geografická poloha podporovala v 17. storočí a v prvej polovici 18. storočia čulé styky Záhoria s blízkymi veľkými centrami hudobného života - sídlom panovníckeho dvora Viedňou a s hlavným a korunovačným mestom Uhorska Bratislavou. Cisári, resp. príslušníci panovníckeho rodu dokonca viackrát navštívili Záhorie. Napríklad Ferdinand III. daroval po návšteve Skalice r. 1643 na znak vďaky mestu organ, ktorý postavil vo farskom kostole významný viedenský organár J.Woeckerl /1649/. Známe sú aj návštevy Márie Terézie a jej manžela Františka Lotrinského v Šaštíne alebo v Holíči, kde sa dokonca hralo aj divadlo /i hudobné/. V sprievode cisára alebo jeho rodiny bola vždy dvorná kapela, aj keď nie celá /čo bolo len pri najvýznamnejších príležitostiach/, tak aspoň niekoľkí hudobníci, ktorí patrili vždy k najlepším v Európe.

Cirkevnými centrami Záhoria boli najmä Skalica a Malacky. V 17. storočí františkáni obnovili opustené a vojskami Š. Bocskaya zničené kláštory - v Skalici r. 1606, v Malackách r. 1653.

CANTUS ADVENTUALES.

Autograf P. Paulína Bajana. Dvojhlasná pieseň zo zborníka Aeterni partis filiae, Beckov 1758

Spolu s jezuitmi, ktorí sa usadili v Skalici /1660/ a paulínmi /Šaštín, Marianka/, patrili františkáni k najvýraznejším nositeľom kultúry, a teda aj hudby na Záhorí. Vo františkánskych kostoloch prevládal ešte v 17. storočí latinský chorál, tzv. gregoriánsky, na jeho pestovanie tu boli veľmi dobré podmienky, lebo v oboch kláštoroch sa koncentrovala mlaď /v noviciátoch, resp. teologickom učilišti/. Ale aj v tejto oblasti bolo treba začínať odznova, lebo počas bocskayovských výbojov boli napríklad v Skalici zničené staré cenné chorálne knihy. Začiatkom 18. storočia sa tu začala rozvíjať aj vokálno-inštrumentálna, tzv. figurálna cirkevná hudba. R. 1729 postavil v Malackách krásny organ rádový organár Fr. Guido Dietrich, r. 1759 v Skalici taktiež príslušník františkánskej rehole Fr.Peregrín Werner, ten sa však nezachoval. Okolo týchto organov sa grupovali schopní hudobníci: v Malackách v 17. storočí P.E. Beňovič /rodák zo Závodu/, v prvej polovici 18. stor. P.M. Repkovič, P.D. Hiray, bratia P.G. a H. Dettelbachovci, v Skalici bol najvýznamnejším hudobníkom v 17. stor. P.B. Naiman, v 18. stor. rodák a veľký skalický patriot P.Paulín Bajan /1721-1792/, krátko tu pôsobil aj P.J.Zrunek, autor známej Vianočnej omše, pripisovanej donedávna Paschovi. V Skalici františkáni úzko spolupracovali najmä s jezuitmi a farským kostolom, zachovali sa početné správy o účinkovaní jezuitských hudobníkov a mestských trubačov u nich a naopak. U jezuitov bola hudba na vynikajúcej úrovni, predvádzali početné školské hry i s hudbou, r. 1729 dokonca pristavili ku kolégiu zvláštny trakt pre hudobníkov, kde študoval aj mladý Bajan.

Mladí chlapci zo Záhoria študovali však aj u svätojurských piaristov a trnavských jezuitov, napr. rodák z Borského Jura Ján Matejovič /1741/, alebo neskorší regenschori vo viacerých jezuitských kolégiách P. František Xaver Balássy zo Senice /1746/. Títo - spolu s kantormi, učiteľmi a organistami, napr. Jánom Vachovským /1718-1798/ v Zohore a v Záhorskej Bystrici, Vavrincom Istvánffym /učiteľom Bajana/ a M. Gutsihigom v Skalici, Jánom Ružičkom v Holíči a ďalšími - tvorili základnú štruktúru pre rozvinutý hudobný život v menších lokalitách, ba viacerí z nich i komponovali. Z pozostalosti Vachovského sa zachovali napríklad nielen skladby pre čembalo, ale aj cirkevná figurálna hudba, to

znamená, že aj v Záhorskej Bystrici zazneli pri výnimočných príležitostiach klariny s tympanmi, husle, a nielen spev s organom. Bolo to, samozrejme možné len s pomocou prizvaných hudobníkov z Bratislavy alebo z Malaciek. Matejovič, Vachovský a pod. však tvorili už v období, keď barokový štýl v hudbe postupne vytláčal nový - klasicizmus. Je isté, že títo hudobníci prijímali nové podnety /najmä z blízkej Viedne/ veľmi pružne a pohotovo.

Ladislav Kačic

VPLYV BAROKA NA ĽUDOVÉ UMENIE

V súvislosti s protireformačným úsilím a hospodárskymi snaženiami viedenského dvora v 18. storočí sledujeme aj na blízkom Záhorí čulý hospodársky, spoločenský a kultúrny ruch, ktorý vytvoril dobré predpoklady pre rozvoj barokovej kultúry v tejto najzápadnejšej oblasti Slovenska.

Hospodárske i stavebné aktivity Pálffyovcov v južnej časti Záhoria, Habsburgovcov na Holíčsko - šaštínskom panstve, rodu Korlátko a Apponyiovcov v Jablonici i slobodného kráľovského mesta Skalice, rozvoj pútnických stredísk v Marianke, Šaštíne a v Skalici utvorili rámec prenikania a prostriedok transponovania prvkov nového slohu - baroka k všetkým ľudovým vrstvám obyvateľstva, zvlášť katolíkmi osídlenej časti regiónu.

Výrazom šírky a hĺbky pôsobenia nového slohu sú aj zreteľné modifikácie baroka v ľudovej kultúre obyvateľov tejto oblasti, hlavne v džbánkárstve, rezbárstve, odievaní, ale aj v staviteľstve s časovým posunom do 19. storočia.

Rozhodujúci vplyv na urýchlenie prechodu k barokovému tvarovaniu a zdobeniu džbánkárskych výrobkov v západoslovenských dielňach mala holíčska manufaktúra na výrobu fajansy, založená Františkom Lotrinským pred 250 rokmi.

Stupavská džbánkarská dielňa úspešne modelérsky aj ma-

liarsky zvládla kanelované kanvice a terriny s úchytkami v tvare ovocia, taniere vytláčané z formy so zvlneným tvarovaným okrajom i džbány s veľkoryso riešeným pyskom, zdobené kyticami domácich kvetov s červenou ružou uprostred a rokokovými krajinnými motívmi s ruinami hradov v zelenej farebnosti. Modelérska zdatnosť stupavských džbánkárov umožňovala zhotovovať aj náročné naturalistické a figurálne tvary nádob, u ktorých vynikajú sväteničky v podobe svätej Veroniky plných barokových tvarov s náznakom gesta.

Džbánkári v Malackách tiež, viac však maliarsky ako modelérsky, vychádzali z holíčskych barokových a rokokových vzorov.

Pre potreby pútnických stredísk vyrábali džbánkári v Sobotišti často reliéfne poňaté obrázky s mariánskymi motívmi, kolorované a dotvorené ornamentálnou výzdobou vo vysokožiarivých farbách.

Pôsobivé štylizácie, ktoré vznikli pretavením barokových a rokokových slohových prvkov a ideových podnetov v tvarosloví a zdobení džbánkárskych výrobkov i dekoratívnych a votívnych fajansových predmetov nesporne obohatili výtvarnú stránku ľudovej fajansy v období jej vrcholného rozkvetu koncom 18. a v prvej polovici 19. storočia.

Barokové slohové postupy ovplyvnili aj tradičné ľudové rezbárske práce v dreve. U ľudových tvorcov plastík určených do kaplniek, kostolov a interiérov domov badať snahu o zdynamizovanie postavy a exaltovaný výraz, či už ide o námety ukrižovania alebo mariánske motívy. Výklenková plastika ostáva aj naďalej v gotickej polohe.

Novým módnym vplyvom vo všeobecnosti najviac podlieha odev. Aj prvky barokovej a rokokovej módnej línie 18. storočia našli v nasledujúcom 19. storočí po sprístupnení širšieho sortimentu textilných materiálov širokým vrstvám obyvateľstva odozvu. Ich široké uplatnenie nachádzame hlavne v ženskom sviatočnom a obradovom odeve v strednej búrskej časti Záhoria, na okolí Jablonice a v Chvojnickej

Svätá Veronika - svätenička, Stupava. Foto: archív ZM v Skalici

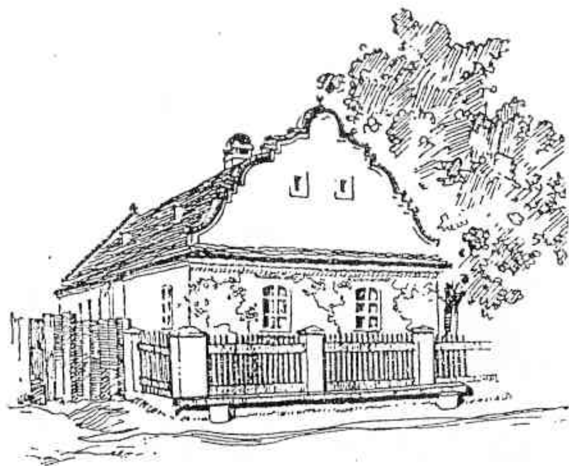
Ženský ľudový odev v barokovej línii s rokokovými prvkami z Radošoviec. Foto: archív ZM v Skalici

doline, a to v strihu, použitých materiáloch, výzdobe a farebnosti. Celková línia v tvare písmena X kladie dôraz na šírku sukne a rukávcov, pričom v Chvojnickej doline skrátením sukne nadobúda tvar rokokovej krinolíny. Z materiálov dostupných na trhu koncom 19. storočia využívali ľudové krajčírky hlavne bavlnené a kašmírové látky sýtych farieb, potlačené kvetinovým vzorom, brokáty s vtkaným kvetinovým vzorom, jemné batisty, organtín a tyl.
V zmysle barokovej a rokokovej výzdoby zdobili odev aplikáciami šnúr, paličkovanými čipkami a konfekčnými čipkami z kovových zlatistých a striebristých nití.

Ako výrazný doplnok dotvárajúci ženský odev sa v Chvojnickej doline uplatnili veľké mašle a v okolí Jablonice pelerínové čipkované vyšívané goliere.

Výšivka vychádzajúca z rastlinných motívov je komponovaná do uvoľnených pásových ornamentov alebo dekoratívnych plôch s ústredným motívom. V búrskej oblasti je zhotovená v baroku obľúbenou technikou maľovania ihlou a pôsobí veľmi naturalisticky. V okolí Jablonice prevláda vyšívanie zlatou a striebornou niťou podľa predkresleného vzoru cez kartón. Silne štylizovaný rastlinný ornament vyšitý šikmým stehom zlatou a striebornou niťou nachádzame v Chvojnickej doline.

Charakteristické základné zeleno - červené farebné ladenie celého odevu dopĺňajú zlaté a

D. Jurkovič: Dom s barokovým štítom, kresba

strieborné detaily.

Takto poňatý odev pôsobí v súlade s požiadavkami baroka reprezentačne, honosne, až ťažko. Tam, kde sa uplatnili prvky rokoka, badať aj v ľudovom odeve rafinované zjemnenie.

Rozsiahla výstavba a prestavba cirkevných a svetských stavieb v záhorskej oblasti v 18. storočí ovplyvnila aj ľudové staviteľstvo, hlavne v názore na frontálnu časť obytného domu. Poprelamovaním a zvlnením vonkajších, predtým rovných línií štítu, sa v zmysle baroka dosiahla dynamika priečelia stavby. V ľudovom staviteľstve v strednej a južnej časti Záhoria dodnes nachádzame zaujímavé barokovo poňaté variácie murovaných štítov, ktoré posilňujú reprezentačnú stránku fasády domu.

Veľmi pôsobivo zakotvili prvky baroka v ľudovom nábytku. Nové podnety zúžitkovali ľudoví výrobcovia najmä pri tvarovaní stoličiek, políc a vešiakov, ale aj pri vzorovaní nábytku polychrómovaním, hlavne truhlíc na šatstvo v sýtych farbách s kyticami červených ruží, umiestnených na čelnej stene, niekedy s ústredným mariánskym motívom a datovaním.

Miera a kvalita začlenenia slohových prvkov baroka a rokoka do ľudovej kultúry odráža hlboké zmeny v ideovom a estetickom názore obyvateľov oblasti Záhoria, ktoré sa v hraničnej oblasti stretania viacerých etník a kultúrnych vplyvov svojským spôsobom vyrovnalo s novým európskym kultúrnym trendom.

Mária Zajíčková

NÁŠ ROZHOVOR
s Ľudovítom Hološkom

Akú inšpirujúcu úlohu zohralo rodisko vo Vašej tvorbe?

"Rodisko zohralo a zohráva v mojej práci rozhodujúcu, alebo v značnej miere určujúcu úlohu. Tu mi, ako hovoril môj profesor Ján Mudroch, "slnko prvý raz zasvietilo do tváre", svet mi začal padať do oka, svet ako zázrak, ktorý ma dodnes udivuje, sýti a napĺňa chuťou poznávať. Dnes to považujem za výnimočnú možnosť chodiť po rovnakých miestach, ktoré som prešľapal ako decko, dívať sa na tie isté stromy a domy, sledovať a svedčiť o stálosti a premenách jedného miesta v plynúcom čase. Pravdaže, svet dediny sa mení "hledza v oči" a niekedy sa usmejem nad tým, že som zostal v Jablonici kvôli motívom, ktoré tu už nie sú."

Akad. mal. Ľudovít Hološka vo svojom ateliéri.

Nevadí Vám, že žijete trvale na vidieku mimo centra výtvarného diania?

"Necítim sa byť od centra výtvarného diania izolovaný. Do Bratislavy cestujem za študentami, sledujem výstavy, knihy a časopisy sa dajú čítať všade. Pravda, nemám možnosť chodiť do divadla, na koncerty a na iné večerné podujatia tak, akoby som si to predstavoval. Takže predsa len istú nevýhodu v mojej práci život na vidieku má. Na druhej strane mám však pocit, že okrem kontaktu so súčasnou slovenskou mestskou civilizáciou mi poskytuje akýsi rozmer navyše, bezprostredný styk s prírodou, s drevom, zemou, trávou, lístím, ovocím a s ľuďmi, ktorí dorábajú živobytie, s ich spôsobmi života a s ich chápaním jeho zmyslu a poslania."

Čím sa v súčasnosti zaoberáte vo Vašej tvorbe a čo pripravujete do budúcnosti?

"Relatívne najviac času venujem kresbe, ktorú v súčasnosti na Katedre

maliarstva vyučujem. Nielen vlastnej, ale pokúšam sa reflektovať jej rozlohu a jednotlivé podoby v súčasnej slovenskej tvorbe. Keďže moja výstava kresby zo Záhorskej galérie poputuje do Nitrianskej štátnej galérie i do Galérie P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši, chystám sa na obidve reprízy. Sú to totiž iné priestory, ktoré si vyžadujú korekcie v koncepcii výstavy."

Ľ. Hološka: Pri zbieraní, 1989. Pastel, akvarel

Ktorý kút Záhoria sa vám najviac páči, alebo ku ktorému máte blízky vzťah?

"Najlepšie sa samozrejme cítim v Jablonici a nadchýňa ma oblúk Malých Karpát od Korlátka až po Branč. Ale Záhorie má množstvo fascinujúcich kútov, Osuské, Prietrž, Hlboké, Cerová. V posledných rokoch mi učarovala krajina za Senicou až po Skalicu, má nezvyčajnú tvárnosť a príťažlivosť a na výtvarné vyslovenie jej obsahov by sa dal minúť celý tvorivý život. Osobitné čaro má samotné mesto Skalica a pre mňa najtajomnejším a najzaujímavejším kútom nášho regiónu sú Vrbovce."

Aké vlastnosti si na Záhorákoch ceníte a čo im naopak zazlievate?

"Zmysel pre humor. Sme v ňom tolerantní, trpezliví a vieme v ňom oceniť chuť nezmyslu. Nám Záhorákom nezazlievam nič, čo by som nezazlieval ostatným ľuďom."

Cítite sa byť Záhorákom, okrem toho, že ste sa narodili a trvale žijete v Jablonici?

"Vždy mi bolo jasné, že vonkajšími i vnútornými znakmi patrím sem, od mladosti si uvedomujem tento pocit spolupatričnosti, ktorý s rokmi rastie a s ním i moja radosť z neho."

Čím sa identifikujete s týmto regiónom?

"Celou svojou prácou, takmer všetko, čo som urobil, vzniklo tu. Nikdy som sa nepotreboval pohnúť nielen zo Záhoria, ale ani z Jablonice, ba ani z vlastného dvora. Okrem tohoto miesta som nikdy nič nehľadal. A ak som aj robil niekde inde, kde som sa náhodou vyskytol, tak len preto, lebo som nevydržal nerobiť." Rozhovor pripravil **Štefan Zajíček**

O prvých školských rokoch Jána Jaromíra Boora

/ k 80. výročiu jeho smrti /

Nadväzujúc na informatívny článok Jozefa Mikuša: "Osobnosti kultúrneho, literárneho a ľudovýchovného života v Holíči" / Záhorie I.č.3 str. 10 / dopĺňam ho niekoľkými dosiaľ nepublikovanými údajmi o prvých školských rokoch Jána Jaromíra Boora evanj.a.v. farára, pomazaného pevca Božieho, vynikajúceho rečníka a vysoko uvedomelého slovenského národného buditeľa.

Ján Jaromír Boor sa narodil 21. 9. 1852 v Bukovci pri Myjave, kde jeho otec Ján Juraj Boor bol tiež evan. farárom. Prvé základy všeobecného vzdelania, ale aj živej kresťanskej viery mu kládli do srdca rodičia, ktorí sa po 5-ročnom účinkovaní presťahovali z Bukovca do artikulárnej Nitrianskej Stredy pri Topoľčanoch. Tam bol jeho učiteľom Michal Hrdlička. Na jeho učiteľskú starostlivosť si J.J.Boor r. 1864 vďačne spomínal, prízvukujúc, že u neho získal dobré základy vedomostí, na ktorých mohol pozdejšie solídne budovať. Keď po 8 rokoch prešiel otec za farára do Krajného, tam bol J.J.Boor r. 1864 konfirmovaný. Matkin brat Ján Michal Šulek, lekár v Požarevaci poradil, aby najstaršieho syna Jána Jaromíra dali kvôli maďarčine na gymnázium do Kissújszálaša, južne od Budapešti. Aj keď mal rečové ťažkosti, predsa tam úspešne absolvoval prvú triedu /prímu/. Tamojší pobyt mu utkvel v pamäti, lebo ten školský rok 1862/1863 patril medzi roky hladové, v ktorých zúrila nákazlivá nemoc - cholera. Ďalšie tri triedy gymnázia absolvoval v Modre v rokoch 1863-1866.Podľa jeho vlastných životopisných údajov bola vtedy modranská škola už na úpadku, takže sa vraj veľmi ľahko dostal medzi najlepších žiakov. V quinte a sexte bol žiakom slovenského gymnázia vo Veľkej Revúcej /1866-1868/. Tam sa

zdokonalil v materinskej reči a zistil, že musí veľa študovať, aby dohonil zameškané. V Kissújszálaši dostal ako odmenu pilnosti v I. triede na skúške r. 1862 knižku:"Magyar ország historiaja" od Budaja /Debrecín 1811,strán 328/ a podpísaný je na nej vlastnoručne "*Boor János kónyveiból Kissúujszaloson*", kým z revúckeho gymnázia si doniesol vytlačenú reč A.H. Škultétyho 16. sept. 1862 držanú pri jeho slávnostnom otvorení s poznámkou, že ju dostal od autora ako rhetor, čo im on v VI.tr. prednášal: 15. 4. 1868 majúc si myšlienku v nej uvedenú osvojiť. Je v nej načrtnuté zreteľne, že na tejto strednej škole sa bude učiť v duchu "*čisto ľudskom*", v duchu "*národnom*" i v duchu vlasteneckom: "*aby každý syn vlasti, nech je podľa reči Maďar, Slovák, Rusín, Srb, Nemec, Rumun, tu, naozaj doma, dobre sa cítiť mohol*", ale nadovšetko: "*duch evanjelicko-kresťanský v znamení toho, že počiatok i koniec musí nám byť Kristus*".-"*Mládež naša vedená bude ku Kristu Spasiteľovi tak, aby pokročiac k vyvýšenosti známosti Syna božieho, ducha,srdce i koleno svoje v najhlbšej úcte a pokore sklonila pred Ním*". " *Naša mládež má vstupovať do šľapají Ježiša Krista a k ušľachtilej pravidelnosti kresťanského života privykať*" /str.11/. Takej veľkorevúckym gymnáziom odchovanej mládeži sa musí zhnusiť zavčasu "*každá podlosť, sebectvo, výstupnosť a hriešna rozkoš, lebo ona sa musí ozdobovať vecami, ktoré sú "pravé, poctivé, spravodlivé, čisté, milé, dobropovestné".*"*Takýchto údov sľubuje škola vychovať...*" A sextán / predtým Janos Boor / na túto knižočku už napísal pekne po slovensky: "**Z kníh Janko Boor**" V.Revúca 1868. To ale bol len začiatok vnútorných duchovných zápasov. Vo svojej autobiografii vyznáva, že pod otcovskou starostlivosťou profesorského zboru revúckeho gymnázia sa dostal zo závozu a zaostalosti i nástrah telesného pokušenia. 12. júla 1868 dali učbári VI. triedy vysvedčenie s takýmito známkami. Všeobecne: 1 Kl, mravnosť: príkladná , pozornosť: stála, pilnosť: stála, náboženstvo: výtečné /eminens/, reči: latinská, slovenská, maďarská, nemecká: chválitebne, deje- a zemepis: výtečne /E/, počto- a meroveda: dostatočne, prírodopis: dobre, grécka reč: dostatočne. Spomedzi 18 žiakov bol na 6 mieste. Na tomto vysvedčení sú podpísaní: A.H.Škultéty, učbár sloven-

skej reči a t.č. správca, Samuel Ormis, učbár maďarčiny, Dr. Ivan B. Zoch, učbár matematiky, Hostivít G. Lojko, výp. prof. gréčtiny, Pavel Krmann, učbár náboženstva, Rud. Homola, triedny, učbár latiny, nemčiny a dejepisu, Jozef Kvetoslav Holub,učbár prírodopisu.

Starostlivý otec chcel, aby sa jeho syn vzdelal nielen v materčine, lež aj iných potrebných jazykoch, a tak na dokončenie gymnaziálnych štúdií ho poslal do prešporského lýcea, kde mu 24. júna 1870 biskup Dr. Ľ. Geduly ako predseda maturitnej skúškovej komisie spolu s profesormi: Albertom Fuchsom, rektorom školy, Pavlom Lichnerom, Ľudovítom Emeriztým, Ľudovítom Szeberenyim a Viliamom Michaelisom podpísali vysvedčenie dospelosti. Maturitné skúšky boli v dvoch turnusoch: prvý od 14. do 24. mája, druhý od 8.-23. júna 1870. V jednotlivých predmetoch J.J.Boor dostal tieto známky: náboženstvo: chválitebne, latina, gréčtina: dobre, maďarčina: dostatočne, práve tak aj zeme- a dejepis, matematika: dobre, fyzika a filozofia: dostatočne. Celkove teda zmaturoval s dobrým prospechom " b e n e ". Na vysokú školu teologickú odišiel do Viedne a do Rostocku. Zomrel 18. októbra 1913.

/ Úryvok z rukopisu: "Ťažká cesta svätých..." /

Pavel Proksa

Spomienka na P. Emanuela Jozefa Cubínka

K všestranne bohatej činnosti františkánov bezpochyby patrí i nimi vytvorené literárne bohatstvo. Mnohí z nich okrem svojej náročnej práce na duchovnom poli sa zapojili i priamo do literárnej činnosti. Medzi takéto osobnosti patril i Páter Emanuel Jozef Cubínek, ktorého nedožité 80-te narodeniny si pripomíname. Mnohé roky svojho plodného života prežil práve v Skalici, kam sa po určitých obdobiach vracal. Najprv ako študent gymnázia, potom ako mladý kňaz a profesor a nakoniec ako farár skalickej farnosti.

Pochádzal z Oravy. Narodil sa 14. mája 1913 v Oravskej Polhore a po vychodení základnej školy v rodisku nastúpil do nižšieho gymnázia v Trstenej. Tam spoznal i účinkovanie františkánov a to rozhodlo o jeho povolaní stať sa františkánom. 25. augusta 1929 vstúpil v Trnave do noviciátu a prijal meno Emanuel. Po ukončení ročného noviciátu pokračoval v štúdiu na štátnom gymnáziu v Skalici, kde v roku 1934 zmaturoval. Teológiu študoval v Bratislave a v Záhrebe. 29. júna 1937 prijal kňazskú vysviacku. Najprv účinkoval v pastorácii. Od roku 1939 bol profesorom náboženstva a talianskeho jazyka na skalickom gymnáziu. V tých rokoch viedol i kroniku františkánskeho kláštora.
V roku 1946 prešiel ako profesor na gymnázium do Malaciek. Tam ho zastihlo i nútené opustenie kláštorov a sústredenie rehoľníkov. Po uvoľnení prešiel do pastorácie. Do roku 1960 pôsobil ako farár v Skalici a od roku 1960 až do svojej smrti vo Sv. Jure pri Bratislave. V noci 30. decembra 1965 bol na fare zákerne zavraždený. Vo Sv. Jure bol aj 4. januára 1966 pochovaný za účasti mnohých kňazov a nespočetného zástupu ľudí.

Jeho literárne začiatky siahajú do čias gymnaziálnych štúdií v Skalici. Tu jeho úsilím vznikol mesačník Prvosienky, v ktorom sa predstavil ako schopný redaktor a nádejný literát. Do Bratislavy prišiel práve keď sa rozhodlo o vydávaní časopisu františkánskych bohoslovcov - Františkánsky obzor, ktorý vychádzal 4x ročne.
P. Cubínek bol jeho prvým redaktorom. Jeho básne, ktoré sporadicky uverejňoval v iných periodikách, sú meditáciami nad radosťou i žiaľom, nad smútkom i súcitom. V poézii sa však skoro odmlčal. Na literárnom poli sa venoval hlavne prekladaniu klasických diel z chorvátčiny a taliančiny. Niektoré vyšli v Spolku sv. Vojtecha v Trnave, iné v bratislavských vydavateľstvách. Medzi najznámejšie patria G. Papini: Hotový človek, /Bratislava 1943/ A. Manzoni: Snúbenci I. - II., /Trnava 1948/ A. Majocchi: Život chirurga, /Trnava 1948/, N. Salvanesci: Pastier na výšinách /Trnava 1949/, V. Desnica: Vlnenie jari a umenie, /Bratislava 1967/ a iné. Práve mal rozpracované niektoré preklady, no nestačil ich dohotoviť. V sobotu 4. septembra 1993 sa stretli veriaci skalickej farnosti za účasti viacerých hostí, aby si pripomenuli nedožité 80-te narodeniny študenta a profesora

gymnázia, rehoľníka františkánskeho kláštora a v rokoch 1950 - 1960 ich farára P. Emanuela Cubínka.

Spomienkový večer začal odhalením pamätnej tabule na budove fary. Terajší stalický farár Dp. Ján Kučerík poukázal na 10 ročné úspešné pôsobenie P. Emanuela vo farnosti a na potrebu dobrého kňaza. Celkovú životnú cestu s dôrazom na jeho literárnu a prekladateľskú činnosť zhodnotila Dr. Eva Fordinálová. Svätú omšu vo farskom kostole koncelebrovali viacerí zúčastnení kňazi. V homílii sa so svojimi spomienkami na P. Emanuela k veriacim prihovoril P. Alojz Čapkovič OFM, na ktorého pôsobenie i napriek tomu, že odvtedy uplynulo mnoho rokov si mnohí ešte veľmi živo pamätajú.

Po skončení nasledovala akadémia "Tak sme ho poznali." Moderátor Dp. Anton Srholec prechádzal postupne jednotlivé etapy života P. Emanuela a pozýval spomedzi účastníkov k mikrofónu tých, ktorí prežili tieto úseky v jeho blízkosti. Najprv pani Mária Kalendová predniesla svoje spomienky na katechétu. Dp. Blažej Kovár, správca fary v Brodskom, si zaspomínal na svojho predstaveného a pôsobenie v Skalici pred 35 rokmi. Františkán P. Dionýz z kláštora v Hlohovci si zaspomínal na svojho spolužiaka zo študentských rokov. P. Hallon vyzdvihol mnoho pekných zážitkov zo študentských rokov, keď im p. Emanuel bol proferosom taliančiny i ďalších predmetov. František Bielik tlmočil príspevok profesora Kaňu, ktorý sa pre svoj zdravotný stav a vzdialenosť od Skalice nemohol akadémie osobne zúčastniť, v ňom podrobne zhodnotil literárnu činnosť. Záverečné slová patrili hosťom zo Sv. Jura, ktorí priblížili posledné roky pôsobenia P. Emanuela. Vo všetkých príspevkoch bolo cítiť smútok z toho, že jeho život bol ukončený predčasne rukou vraha, ktorý dodnes nie je známy, ale aj nádej, že naďalej žije vo večnosti, ako nás to naša viera učí.

Do celkového priebehu akadémie vhodne zapadli básne z tvorby P. Emanuela v prednese Silvie Jankovičovej, piesne v podaní chrámového zboru Cantamus Domino i organové klasické skladby v podaní miestneho organistu Serafína Šurina. Za dokonalú prípravu patrí poďakovanie Františkovi Jankovičovi a celému klubu KDH, MO Matice Slovenskej, Gymnáziu a Mestskému domu kultúry.

V cirkvi sa odpradávna prejavovala úcta k mučeníkom. Aj dnes si spomíname na mnohých z prvých storočí i zo stredoveku. Bolo by hriechom zabúdať na tých, ktorých sme poznali, mali ich radi, ktorí žili a pôsobili medzi nami a pre svoju vernosť Pravde boli prenasledovaní, mučení a zabíjaní.

Ľudovít Košík

Dočasná vláda pre Slovensko v Skalici

Pamätná tabuľa na MsÚ v Skalici
Foto: archív ZM v Skalici

Vyhlásenie Československého národného výboru, zákon o zriadení samostatného česko-slovenského štátu 28.10. 1918 a vyhlásenie SNR z 30.10. 1918 boli začiatkom zložitého procesu začleňovania Slovenska do novovznikajúceho štátu.

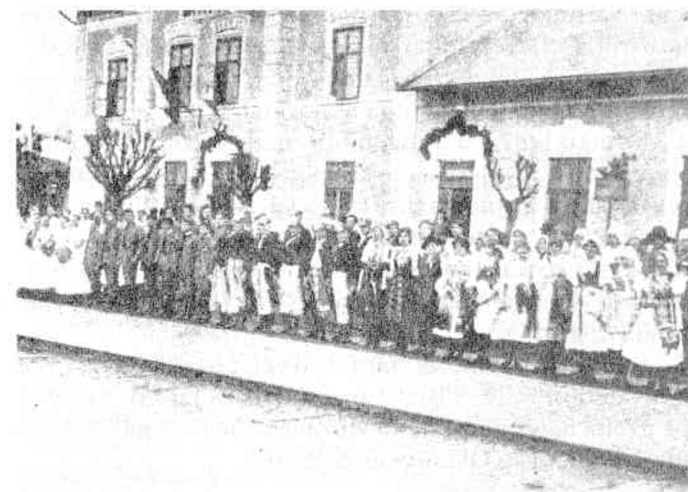
Jednou krátkou etapou tohto procesu bolo i pôsobenie prestaviteľov Dočasnej vlády pre Slovensko, ktorú menoval Československý národný výbor 3. novembra 1918 v Prahe, na Záhorí.

Impulzov pre toto rozhodnutie národného výboru bolo viac. Medzi ne patrilo to, že do Prahy prichádzali správy o narastaní maďarskej aktivity na území Slovenska. Tiež posilnenie už o-

perujúcich československých vojenských síl na Záhorí. V neposlednom rade bolo úlohou dočasnej vlády zabrániť chaosu a anarchii na tomto území, pretože sa do Prahy dostávali z Hodonína správy o narastaní napätia medzi obyvateľstvom a následnom rabovaní.

Dňa 4. novembra 1918 bol skoro ráno vypravený zvláštny vlak smerom na Slovensko. Boli v ňom poverenící pražského národného výboru Dr. Vavro Šrobár, Dr. Pavel Blaho, Dr. Ivan Dérer, Anton Štefánek, traja nižší výkonní úradníci určení pre organizáciu železníc, pôšt a finančnej služby v sprievode deväťdesiatich četníkov. Do Brna prišiel vlak popoludní okolo pätnástej hodiny. Tu sa k nim pripojil Štefan Janšák. Príjem a analýza nových správ zo Záhoria a nábor dobrovoľníkov do vojenskej jednotky boli príčinou, že sa vlak pohol smerom na Hodonín až okolo polnoci. Nad ránom 5. novembra bol vlak i s deväťdesiatimi četníkmi a osemdesiatimi vojakmi v Hodoníne. Na stanici sa k členom dočasnej vlády pripojil Kornel Stodola, prichádzajúci z Viedne. V byte Blahovho priateľa Dr. J. Hrubého sa konala porada, na ktorej sa aspoň rámcovo určili právomoci členov dočasnej vlády. V. Šrobár si ponechal na starosti okrem vedenia dočasnej vlády i veci diplomatické, politické, kultúrne, finančné a zdravot-

Vítanie Dočasnej vlády pre Slovensko na železničnej stanici v Skalici dňa 6.11. 1918.
Foto: archív ZM v Skalici

nícke. P. Blaho mal na starosti politické záležitosti, poľnohospodárstvo a zásobovanie, I. Dérer domobranu a súdnictvo, A. Štefánek školstvo, K. Stodola obchod a priemysel, tajomník Š. Janšák pošty, dopravu a verejné práce. Na tejto porade bolo rozhodnuté, že svoju činnosť začnú 6. novembra 1918 na tábore ľudu v Skalici.

Dňa 6. novembra 1918 dočasnú vládu privítali na skalickej železničnej stanici Janko Blaho, syn Pavla Blahu s Viktóriou Hašovou. Celý sprievod sa potom vybral na námestie, kde Dr. Vavro Šrobár proklamoval vytvorenie československého štátu. Zhromaždenie trvalo niekoľko hodín. Okrem V. Šrobára prehovoril k takmer 5000 prítomným rodák P. Blaho, po ňom ďalší členovia dočasnej vlády a prítomní funkcionári mesta a okresu. Anton Štefánek vyhlásil za vyučovací jazyk v Skalici a Holíči slovenčinu. Po slávnostnom obede bol telefonicky povolaný do Prahy k dôležitým rozhovorom predseda dočasnej vlády V. Šrobár. S ním odcestoval i Kornel Stodola. V ten deň na mohutnej manifestácii vystúpila dočasná vláda ešte v Holíči. Tu P. Blaho, I. Dérer a A. Štefánek. I. Dérer predstavil zhromaždeniu nového okresného vojenského komisára, zastávajúceho i funkciu okresného slúžneho nadp. Miloša Úlehlu. Menovaný A. Štefánkom bol i okresný školský inšpektor Pavol Groebl. Na ľudovom zhromaždení v Malackách 7. novembra prehovorili I. Dérer, P. Blaho, A. Štefánek a Š. Janšák. V príprave na príchod dočasnej vlády do Trnavy obsadili vojská pod velením nadp. Úlehlu dňa 8. novembra Trnavu. Na ľudovom zhromaždení 10. novembra tam pred dvojtisícovým zhromaždením vyhlásila dočasná vláda svoj "nástup" na Slovensko. Dňa 11. novembra sa konalo ľudové zhromaždenie v Senici. Prejavy predstaviteľov dočasnej vlády sa niesli v znamení víťazstva nad nemeckým militarizmom a maďarskou oligarchiou ,vyzdvihovali demokratizáciu, lásku k slovenčine a vyhlásili program slobodnej cirkvi.

Po tomto zhromaždení ďalší dvaja členovia dočasnej vlády odcestovali do Prahy. S Blahom zostal iba Š.Janšák, ktorý ako člen Revolučného národného zhromaždenia odchádza 13. novembra spolu s Dr. Okánikom do Prahy.

Dňa 15. novembra bola podaná formálna demisia dočasnej vlády,pretože už 14. novembra sa zišlo Národné zhromaždenie a ustanovením československej vlády zanikla právomoc dočasnej vlády.

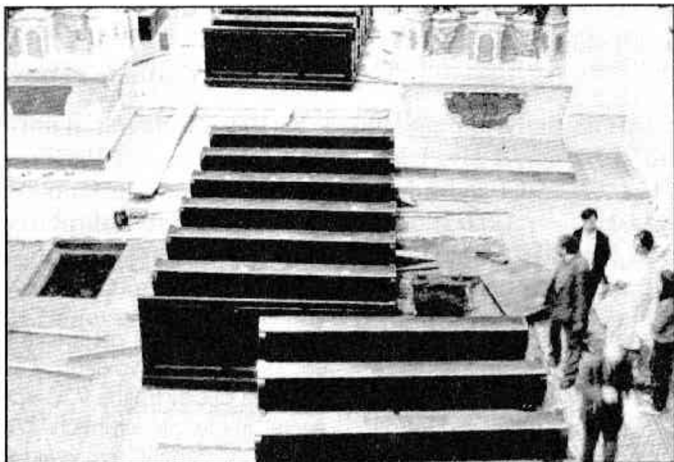
Vladimír Petrovič

NA HEYDRICHA CEZ GBELY

V knihe známeho českého literárneho vedca a disidenta Václava Černého PAMĚTI 1938 - 1945 je zverejnený veľmi zaujímavý údaj, na Záhorí vari úplne neznámy a nevyjasnený. Súčasťou akcie proti ríšskemu protektorovi Heydrichovi, vyúsťujúcej do atentátu, bol aj výsadok ZINC, pri ktorom v noci na 29. 12. 1941 namiesto pri Buchlovických lesoch pristáli traja parašutisti pri Gbeloch. Skupinu tvorili - veliteľ nadporučík Oldřich Pechal, rotmajster Arnošt Mikš a slobodník Gerik / jeho krstné meno V. Černý neuvádza /. Podarilo sa im dostať zo Slovenska do Protektorátu, tam sa však ako skupina rozpadli, Gerik sa prihlásil na polícii, stal sa dôverníkom brnenského gestapa, v r. 1945 ho popravili. Pechal padol do pasce moravského konfidenta gestapa, rotmajster Mikš sa dostal až do Čiech a zahynul v prestrelke s četníkmi pri Křivokláte. Takto vykreslil osudy trojice V. Černý v svojej knihe na stranách 270 - 271. Z uvedeného vyplývajú pre náš región zaujímavé súvislosti - kto všetko vtedy vedel o náhodnom výsadku - či už v Gbeloch, alebo okolí? Kto im pomohol dostať sa do protektorátu ? Kto ich dovtedy ukrýval ? Žijú ešte pamätníci tejto udalosti ? Je vôbec v nejakých slovenských /mestských, okresných/ prameňoch záznam o tejto historicky zaujímavej epizóde protifašistického odboja ? Boli už niekde v slovenských periodikách zverejnené fakty o opisovanej udalosti ? V. Černý neuvádza, odkiaľ on získal všetky tieto údaje... Ozvú sa teda pamätníci, pripomenú nám podrobnosti týchto zaujímavých a málo známych okolností?

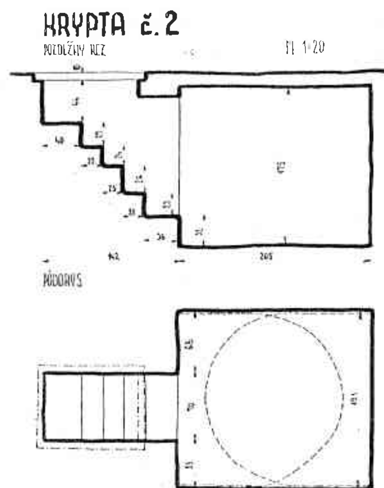
Jozef Špaček

Výskum vo františkánskom kostole v Skalici

Interiér františkánskeho kostola počas výskumu

10. mája 1993 sa v priestoroch františkánskeho kostola začali práce na rozsiahlych opravách interiéru. Keď sa po mnohých rokoch odsunuli kostolné lavice, aby sa pristúpilo ku kladeniu izolačných vrstiev na podlahu a kopaniu vzduchových kanálov na odvlhčenie stien, zistili robotníci náhrobnú dosku z ružového mramoru a prepadlinu, v ktorej sa rysovala časť rakvy. Na základe tohoto podnetu vykonali pracovníci Záhorského múzea v Skalici, Obvodného úradu v Skalici a Štátneho okresného archívu výskum, pri ktorom zistili 17 krýpt, z čoho 14 preskúmali a zdokumentovali. Hrobky sa nachádzali v celom priestore lode kostola. Ich rozmiestnenie neurčuje žiaden systém, stavané sú jednotlivo, bez prepojovacích chodieb. Orientované sú rovnobežne s pozdĺžnou osou

Rez kryptou

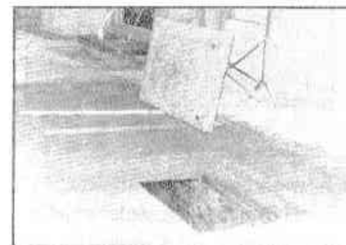

kostola, až na tri sú všetky otočené kryptou k oltáru.Ich konštrukcia i rozmery sú až na málo výnimiek takmer zhodné. Vchádza sa do nich vstupnou šachtou obdĺžnikového pôdorysu po schodíkoch, zaklenuté sú valenou klenbou. Stavebný materiál predstavujú tehly, niekedy kombinované s kameňom. Obsah krýpt tvoria rakvy alebo ich zbytky, často s roztrúsenými ľudskými ostatkami, časťami odevov, koženými súčasťami topánok, drobných doplnkov a veľkým množstvom drevených hoblín z výstielok rakiev. Maximálny počet rakiev v hrobke je sedem, niektoré sú zachované dobre, iné v rôznych štádiách rozpadu. Z charakteru obsahu a podľa nápisov zachovaných na rakvách a náhrobných doskách je zrejmé, že hrobky boli využívané viacnásobne. Na základe celkového zváženia rôznych znakov môžeme konštatovať, že okrem deviatich svetských osôb t.j. 4 žien a 5 mužov, sú v nich pochovaní výlučne príslušníci františkánskeho rádu. Začiatok pochovávania je datovaný do r. 1500, najmladší čitateľný dátum bol z r. 1855.

Pri čistení náhrobnej dosky

Z paleografického a heraldického hľadiska sú cenné nápisy a erby, ktoré boli zistené na náhrobných platniach 5 krýpt, na niektorých truhlách a na kamennej doske pod oltárom sv. Antona Paduánskeho. Zaujímavým je náhrobný kameň z prvej odkrytej hrobky. Nachádzajú sa na ňom dva nápisy s dvoma erbami a datovaním do roku 1651. Po jeho obrátení sa na druhej strane objavil nádherne tesaný erb a neskorogotický minuskulný text s datovaním 1 500. Celkovo bolo na troch náhrobných kameňoch 6 erbov. Zachovalo sa i niekoľko nápisov na rakvách, len dva boli kompletné./Jedine v týchto dvoch prípadoch bolo možné identifikovať totožnosť pochovaných./ Zhotovené boli vybíjaním mosadznými klincami, alebo maľované na veku truhly. Najstarší nápis bol po obvode kamennej dosky spod oltára Sv. Antona Paduánskeho. Pochádza z neskorogotického obdobia, datovaný je rokom 1488, t.z. dve desaťročia od začatia výstavby kostola a štyri roky po jeho prvom vysvätení. V strede má zošľapaný reliéfny motív.

Vstup do krypty

Ďalší druh nálezov sa objavil pri sanačných prácach na stenách lode kostola. Po odstránení olejových náterov a najmladšej vrstvy omietky boli odkryté pôvodné gotické omietky s nástennými maľbami v podobe konsegračných krížov - pravdepodobne z obdobia vysvätenia kostola. Na severnej stene bolo odhalené šikmé ostenie staršieho portálu. Následný umelecko-historický výskum kostola uskutočnila Mgr. V. Horáková z PÚK Bratislava, ktorá v roku 1978 vykonala i

Krypta s najväčším počtom rakiev

výskum areálu františkánskeho kláštora. Pre komplexné zhodnotenie je žiadúci ešte reštaurátorský výskum. Náhrobné kamene s nápismi a erbami budú zapísané do Ústredného zoznamu hnuteľných kultúrnych pamiatok. Pri expertízach získaného materiálu spolupracovali i pracovníci ďalších inštitúcií.

Výsledky výskumu, paleografické, heraldické a genealogické rozbory, ako i podrobnejšie informácie o histórii františkánskeho rádu a ich areálu v Skalici budeme uverejňovať v ďalších číslach nášho časopisu. Veľký záujem verejnosti o priebeh výskumných prác, ako i získané poznatky sa prejavil vysokou návštevnosťou podujatí, kde sme prezentovali formou prednášok, besied, premietaním videozáznamov a vystavením technickej dokumentácie a fotografií najdôležitejšie informácie. Okrem ďalšieho publikovania by sme chceli celý výskum zakončiť vystavením kamenných náhrobných dosiek v pries-

Erb s neskorogotickým nápisom datovaný do roku 1500

toroch spomenutého komplexu. V súčasnosti práce v kostole končia, aby už ku koncu roka mohol slúžiť svojmu účelu.

Konzervátor Jozef Vaníček pri práci

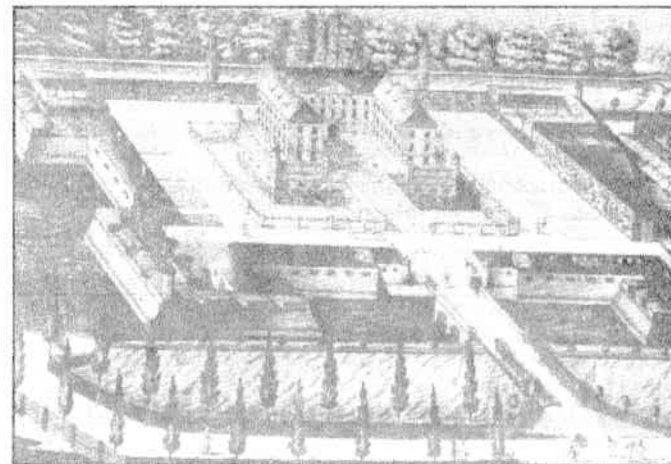
Viera Drahošová
Jozef Hlavatý
Miroslav Minďáš

Fotografie: Ján Pardubský

Čo s Holíčskym zámkom...?

Silueta Holíčskeho zámku "straší" vyše 70. rokov. Nemôžme zazlievať našim starým rodičom, že symbol R-U monarchie bol v rokoch 1918 - 1919 sčasti vyrabovaný. O opravách a udržiavaní v medzivojnovom období nemohlo byť ani reči. Novozaložená meštianska škola v Holíči bola situovaná do zámku a interiérové zásahy prispôsobujúce zámok potrebám školy napomáhali devastácii honosného reprezentačného letného sídla Habsburgovcov.
Intenzívne zámok využívalo školstvo i po druhej svetovej vojne, čím sa devastácia zavŕšila. V roku 1970 je vyhlásený Holíčsky kaštieľ za NKP a od tohto obdobia pracuje Pamiatkostav Žilina na jeho obnove. Tá trvala takmer do súčastnosti. "Klobúk dolu" pred pracovníkmi Pamiatkostavu, ale po vyše 20 ročnej obnove a

Dobová rytina Holíčskeho zámku. Foto: archív ZM v Skalici

prevedení areálu zámku do vlastníctva mesta v decembri 1991 zisťujeme, že by bolo potrebné začať konečne s obnovou. V najnepríhodnejšej dobe hospodárskeho úpadku si mesto Holíč zobralo na svoje plecia preťažký balvan.

S otázkou, aké aktivity začalo vyvíjať mesto na obnovu zámku, som sa obrátil na primátora mesta Holíč Ing. Jána Hrušeckého:

"Keď nám bolo jasné, že z vlastných zdrojov a zo zdrojov štátu nie je možné tento kaštieľ rekonštruovať, začali sme hľadať, už i počas obdobia, keď sme vyvíjali aktivitu, aby bol kaštieľ prevedený do vlastníctva mesta, zahraničných partnerov, ktorí by boli schopní a ochotní do tohto projektu investovať. Bohužiaľ, do dnešného dňa sme žiadnu zmluvu nepodpísali, aj keď záujemcov bolo hádam

šesť. Jeden - dvaja sa ukázali ako neseriózni partneri, ostatní zrejme zistili, že je to sústo nad ich možnosti."

Myslíte si, že s takým exteriérom je Holíčsky zámok predajný?

"V podstate tu nešlo o otázku odpredaja, ale o spoločný podnik - projekt, ktorý by financoval prípadný partner a mesto by vložilo kaštieľ. V súčastnosti máme rozpracovanú jednu sprostredkovateľskú dohodu s realitnou kanceláriou do konca februára 1994. Pokiaľ sa nepodarí získať partnera takýmto spôsobom, tak pravdepodobne budeme musieť hľadať cestu obnovy kaštieľa aj za cenu, že by sme ho predali niekomu len za symbolickú cenu. Pri dnešných cenových reláciach predpokladáme, že rekonštrukcia tohto kaštieľa na taký podnik, ktorý by bol schopný aj vrátiť isté prostriedky do neho vložené, by obnášala sumu 300 - 500 mil. korún, podľa štandardu vybavenosti a veľkosti zázemia,ktoré by sa k nemu malo pribrať. Lebo len pre to, že by tu bol hotel v kaštieli Márie Terézie nepredpokladáme, že by sem ľudia chodili."

Uvažovali Ste s pomocou, lepšie povedané so spoluúčasťou regionálnych združení / Myslím tým Združenie miest a obcí na Záhorí, Spolok pre podporu Pomoravia /?

"Chápeme, že bez širšieho regionálneho záberu kaštieľ samotný nie je využiteľný, aspoň nie efektívne. Ale zatiaľ sme sa so žiadnou ponukou a spoluprácou neobrátili na okolie, ale je nám jasné, že východiskom je takýto širší záber so zapojením a využitím všetkých špecifík regiónu. Zatiaľ skúšame na vlastnú pásť."

Od rozhovoru uplynulo niekoľko mesiacov. V otázke Holičskeho zámku sa ľady pohli. Čas ukáže, či správnym smerom.

Vladimír Petrovič

SASINEK versus ANONYMUS

Život a dielo F.V.Sasinka znovu ožíva, prekračuje stáročie, aby povzbudilo našu hrdosť nad veľkosťou osobnosti tej doby.

Zamýšľam sa nad jednou z jeho prác, a to nad kritikou kroniky maďarského kronikára Anonyma.

"P.Magistri, qui Anonymus dicitur, Gesta Hungarorum-Deje Uhrov majstra P., rečeného Anonymus" je najstaršou zachovanou uhorskou kronikou, dotýkajúcou sa svojím obsahom bezprostredne i Slovenska. Viac ako dve storočia sa stala predmetom protichodných vedeckých polemík, tak o spoľahlivosti autora, ako i o dobe jej vzniku. Vedecké autority prevažne kladú jej vznik do tretej tretiny 13. storočia, oproti tvrdeniam maďarských historikov, ktorí datujú Anonyma do

obdobia panovania Bélu I./1060-1063/.

Prvým slovenským historikom, ktorý sa snažil opraviť údaje Anonyma a aj inak vysvetliť podmanenie Slovákov Maďarmi, bol osvietenec Juraj Sklenár /1784/, v práci o rozlohe Veľkej Moravy. Proti Sklenárovi ostro vystúpil maďarský historik István Katona /1786/. Vzájomnú polemiku medzi Katonom a Sklenárom zakončil Sklenár v diele Hyperkritikum, obhajujúc svoju koncepciu "veľkej" Veľkej Moravy. Ďalšie odsúdenie Anonyma pokračuje u nemeckých autorov ako i u F.Palackého.

O sto rokov neskôr kritizuje Anonyma Sasinek. Jeho kritika /1877/ vyznieva až priostro, s emocionálnym zanietením. Svoje rozhorčenie vyjadril snahou vystihnúť hlavné rysy Anonymovho diela, čo vyjadrujú už samotné nadpisy jednotlivých kapitol:" 1.Tendentiosný, 2. Sem tam posberaný, 3.Nepoctivý v upotrebení prameňov, 4.Zlý geograf, 5.Zlý historik, 6.Vymýšlivý, 7.Sám sebe protirečivý, 8.Chvastavý a kresťanskému duchu odporný, 9.Neumelý a nudivý, 10.Neuveriteľný."

PhDr. Richard Pražák CSc. v knihe "Legendy a kroniky Uhorské" /1988/ to vyjadril takto: "Aj keď je Sasinkova kritika v jadre v mnohom oprávnená, svojou formou dokladá nepriaznivý vývin slovensko-maďarských vzťahov za dualizmu, kedy sa Anonym stal pre slovenských historikov stelesnením protislovanskej zaujatosti Maďarov."

Sasinek síce neskoršie v Slovenských pohľadoch /1877/ svoju kritiku umiernil, ale naďalej zdôrazňoval pochybnosti o správnosti Anonymovho poznania a dobove ho zaraďuje do obdobia vlády Ladislava Kumánskeho, t.j. po roku 1282.

Rozsah tohoto článku nemôže obsiahnuť celú problematiku, chce len poukázať na Sasinkove zásluhy aj v tejto oblasti obrany svojbytnosti slovenského národa. Dnes už vieme vďaka historickému výskumu erudovaných slovenských, nemeckých, ale i maďarských historikov viac, i keď túžba po objektivite poznania je zahmlená stáročiami.

Jednako však osobnosť Sasinka a jeho dielo si našu pozornosť zaslúžia, lebo má čo povedať aj súčasnosti a najmä preto, že život a pôsobenie Sasinka je úzko späté so Záhorím.

Rudolf Appel

Z dobovej tlače

D.G.Lichard: Z topografie Malých Karpát - Cesta cez Babu

Najvyšší chlum Malých Karpát je Vysoká /2325/. Divná vec tedy, že pri tejto výške Malé Karpaty sú veľmi neschodné. Do najnovšej zaiste doby nebolo robenej cesty, ktorá by bola z jednej na druhú stranu toho brda viedla, čo celý

obchod Záhoria s podunajskými čiastkami požuňskej stolice náramne hatilo... Roku 1867, keď následkom neúrody hladová bieda hrozila, k opatreniu chudobnejších ľudí zárobkom, na verejné útraty počali stavăť výbornú hradskú cestu z Pezinka ces perneckú Babu a obec Pernek ďalej k Malackám. Jeden 2500 siah dlhý a 3 siahy široký kus tejto hradskej cesty shotovili skutočne až po vrch Babu, potom ale tak veľkými túžbami obyvateľstva sprevádzané práce zasekly.
Následkom nemilého pretrhnutia toho zadali poslanci požuňskej stolice asi pred rokom /v jan. 1870/ menom 3 kr. miest, 8 mestečiek a 50 dedín pod M. Karpatami ležiacich, prosbu pred uhorský snem, aby celá 4786 dlhá cesta ces menované brdo na útraty krajinské dostavená bola, čo tým snadnejšie vykonať sa dá, že kniežacia a gróſska rodina Pálffy potrebné k tomu územie ces najkrásnejšie hory svoje darovaly. Žeby ale táto predôležitá cesta už dohotovená bola, o tom sme sa dosiaľ ničoho nedozvedeli.

/ Letopis Matice slovenskej VIII.zv.1,1871,str38-39./

Z dobovej tlače

SPRÁVY

Predsedníctvo Matice slovenskej v Skalici

Dňa 31. augusta 1993 sa v Skalici uskutočnilo pracovné zasadanie predsedníctva Matice slovenskej. Zasadanie viedol predseda MS pán Jozef Markuš. Súčasťou rokovania bolo i stretnutie so zástupcami miestnych odborov MS Senického okresu. Z deviatich pozvaných miestnych organizácií sa zúčastnili zástupcovia zo Senice, Kuklova, Myjavy, Brodského, Borského Mikuláša a samozrejme domácich Skaličanov. Otvorene sa hovorilo o súčasnom stave matičného hnutia v okrese Senica. Na niektoré pripomienky následne reagovali prítomní členovia predsedníctva MS. Na záver odpovedal na otázky prítomných zástupcov MO MS predseda MS pán Jozef Markuš.
Pred ďalším kolom rokovania predsedníctva MS som využil krátku prestávku, aby som predsedovi MS pánovi Jozefovi Markušovi položil otázku:
Aký je Váš pohľad na najbližšiu budúcnosť moravsko - slovenského pomedzia?
" Z toho, že hranica medzi Českou republikou a Slovenskom sa zmenila z medzinárodnej na medzištátnu, plynú pre ľudí tu žijúcich isté nevýhody. Ja si myslím, že tieto nevýhody budú dočasné, že objektívne európske smerovanie k otvorenosti hraníc, ktoré je zo slovenskej strany forsírované, sa čoskoro uplatní, a že týchto nevýhod vážnejšieho charakteru zasahujúcich život obyvateľov bude ubúdať".
Ako mieni ústredie MS podporovať rozvoj slovenskej kultúry a národného povedomia na slovensko - moravskom pomedzí?
"Chceme podporiť celý región rôznymi formami. Jednak tým, že niektoré celoslovenské akcie chceme usporiadať na Záhorí a tiež drobnou pomocou miestnym kultúrnym aktivitám. Samozrejme, že predovšetkým MS, ale aj mimo nej".
Pred pár minútami ste povedali, čo očakávate od MO MS. Mňa a istotne i čitateľov by zaujímalo, čo očakávate od kultúrnych inštitúcií pôsobiacich v našom regióne?
"Ja to vidím tak, že slovenská národná kultúra je bohatá najmä svojou pestrosťou. Lenže táto pestrosť nevzniká zo vzduchoprázdna, vzniká práve z toho, že máme kultúrne výrazné regióny, mestá a obce. Toto sa však môže stať záležitosťou minulosti, na ktorú budeme iba muzeálne spomínať, a preto treba túto kultúrnu pestrosť a kultúrne bohatstvo stále pestovať".

Vladimír Petrovič

Konštantín Palkovič: Osobnosti Záhoria, Heslár osobností Záhoria

Okresná knižnica v Senici vydala v roku 1993 heslár osobností Záhoria autora Konštantína Palkoviča.
Tento malý biografický slovník je pevným základom a východiskom k vytvoreniu syntetickej práce v tejto oblasti. Čitatelia, najmä osvetoví pracovníci, učitelia a záujemci o históriu dostávajú do rúk publikáciu, ktorej absenciu tu bolo dlhé roky cítiť. Autor sa v nej usiluje v skrátenej podobe podať všetky podstatné údaje o známych i menej známych osobnostiach Záhoria. V úvode píše: "Vydanie tohto slovníka má byť výzvou, aby miestni historici a znalci tradícií spresnili, prípadne opravili chýbajúce údaje a doplnili heslár o tie mená a dáta, ktoré sa tam nedostali". Takže, páni a dámy, učitelia, farári, pracovníci samospráv, kultúrni pracovníci i všetci obyvatelia záhorských miest a obcí, i na Vás bude záležať, do akej miery bude biografický slovník kompletný. Príspevky a pripomienky posielajte na Okresnú knižnicu v Senici, poprípade do našej redakcie, ktorej je Konštantín Palkovič členom.

Vladimír Petrovič

Pilárikov odkaz súčasníkom

16. septembra 1993 si mesto Senica pripomenulo 300. výročie od úmrtia senického evanjelického farára a spisovateľa Štefana Pilárika /1615 Očová - 1693 Rohrsdorf/, ktorý vo svojom najznámejšom diele, barokovej memoárovej skladbe Sors

Pilarikiána /Lös Pilárika Štěpána/ po prvý krát uviedol Záhorie do slovenskej umeleckej literatúry.
V kontexte s dobou tureckých vojen a protihabsburgských povstaní uhorskej šľachty zhodnotili osobnosť a činy Štefana Pilárika PhDr. Rudolf Brtáň, PhDr. Eva Fordinálová CSc a ev. a. v. farár Ján Lacko. V protiklade s ťažkou dobou vyzdvihli jeho životný optimizmus, mravnú silu, humanizmus a ekumenizmus.
Pri tejto príležitosti vyšla v Senici spomienková publikácia na Štefana Pilárika s výberovou bibliografiou a obrazovou prílohou.

Mária Zajíčková

Dni európskeho kultúrneho dedičstva 1993

V rámci dní európskeho kultúrneho dedičstva "93 malo Záhorské múzeum v Skalici a jeho vysunuté pracoviská v Holíči, Borskom Mikuláši a Hlbokom otvorené dvere svojich expozícií na bezplatnú prehliadku.
*V piatok 10.9.1993 sa uskutočnila vernisáž výstavy **CECHY A REMESLÁ V SKALICI** autorov Mgr. Vladimíra Petroviča a Mgr. Miroslava Minďáša. Do 12.11.1993 videlo túto výstavu 1072 návštevníkov.*
V priestoroch Záhorského múzea pripravili odborní pracovníci viaceré prednášky s témami:
Štýlové znaky ľudového odevu na Záhorí a Myjavsku
Ľudová hudba na Záhorí
Produkcia holíčskej manufaktúry zo zbierok ZM
Nálezy krýpt vo františkánskom kostole
*Z týchto tém najviac zaujala posledná, ktorá sa uskutočnila v priestoroch františkánskeho kostola a zúčastnilo sa jej vyše 100 poslucháčov. Medzi ďalšie sprievodné akcie Dní európskeho dedičstva patrili akcie **Poznaj svoje mesto - vychádzky po kultúrnych, historických objektoch s odborným výkladom pracovníkov ZM, premietanie videokaziet Skalické dni 1992, Trávniky - archeologický výskum, koncert chrámovej hudby v jezuitskom kostole a vernisáž výstavy členov Klubu neprofesionálnych výtvarníkov pri MsKS v Skalici Š. Janičáka a F. Bolebrucha.** Vďaka súčinnosti kolektívu pracovníkov ZM s ostatnými kultúrnymi inštitúciami v meste mal priebeh Dní európskeho dedičstva dobrú úroveň.*

Koncert chrámových zborov a Cantamus Domino zo Skalice

Vladimír Petrovič

Stupavčania si pripomenuli svojho rodáka

Ferdiš Kostka

Malé záhorské vinohradnícke mestečko Stupava leží akoby v tieni Bratislavy. A práve tu, v zemitom, írečitom prostredí vyrástol a tvoril vzácny človek, ľudový umelec, džbánkár - figuralista Ferdiš Kostka, od narodenia ktorého uplynulo už 115 rokov.

Mestský úrad a Miestny odbor Matice slovenskej v Stupave v spolupráci so Slovenským národným múzeom v Bratislave usporiadali 15.10.1993 v Dome kultúry v Stupave pri tejto príležitosti sympózium, tématicky zamerané na život a dielo národného umelca Ferdiša Kostku v širšom spoločenskom a umeleckom kontexte. Odborné referáty s problematikou fajansovej výroby predniesli: PhDr. František Kalesný CSc., Mgr. Margaréta Horváthová a Mgr. Mária Slepčanová zo Slovenského národného múzea v Bratislave a PhDr. Mária Zajíčková zo Záhorského múzea v Skalici.

Súčasťou sympózia bola aj výstava z diela Ferdiša Kostku zo zbierok Slovenského národného múzea v Bratislave.

Podujatie poctili svojou prítomnosťou aj syn umelca Arnošt so svojimi dcérami a synovec profesor Jozef Kostka, náš popredný sochár, ktorého strýko Ferdiš po strate rodičov vychovával, s manželkou pani Annou Kostkovou.

Podnetné podujatie upriamilo pozornosť Stupavčanov a obyvateľov širšieho okolia na hodnoty vytvorené džbánkárskou rodinou Kostkovcov, ktoré sčasti prezentuje aj Múzeum Ferdiša Kostku, zriadené v dome, kde žil a tvoril.

Mária Zajíčková

Tretie Skalické dni

Významnou inšpiráciou v smerovaní súčasníkov na dejinných križovatkách sú diela osobností, ktoré svojím významom a prínosom prerástli rámec doby i miesta, v ktorom žili a tvorili.

Kultúrnospoločenské podujatia organizované čoraz častejšie v našich mestách a obciach tvoria vhodný rámec pre ich sprítomnenie a dávajú celému podujatiu duchovný obsah, bez ktorého by boli iba prázdnym pozlátkom.

Takýmto duchovným nábojom tohtoročných už tradičných 3. Skalických dní bolo spomienkové podujatie venované 125. výročiu narodenia najvýznamnejšieho slovenského architekta Dušana Jurkoviča, ktorého život a dielo je nerozlučne späté nielen so Skalicou, lež aj s celou oblasťou slovensko-moravského pomedzia.

Syn architekta D. Jurkoviča JUDr. Pavol Jurkovič /prvý sprava/ s manželkou /štvrtá sprava/ v sprievode príslušníkov rodiny Blahovcov na vernisáži výstavy

V autentických priestoroch reprezentačnej divadelnej dvorany obnoveného Kultúrneho domu v Skalici, ktorý z iniciatívy Dr. Pavla Blahu v roku 1904 projektoval architekt Dušan Jurkovič, sa už od rána 17.9.1993 schádzali obdivovatelia jeho diela, odborníci, predstavitelia miestnej samosprávy i štátnej správy.

Účastníkov odborného seminára, ktorý sa začal predpoludním, i vzácnych hostí-posledného žijúceho syna D.Jurkoviča JUDr. Pavla Jurkoviča s manželkou v doprovode pani Blahovej, manželky Dr. Janka Blahu, privítal primátor mesta ing. Michal Srholec. Osobnosť tvorcu, jeho život, zberateľské úsilie a dielo priblížili prítomným odborní pracovníci dlhodobo sa venujúci tejto problematike: PhDr. Dana Bořutová,CSc. zo SAV, Doc. ing. arch. Matúš Dulla,CSc. z Katedry dejín

architektúry STU, Mgr. Ladislava Horňáková z Oblastnej galérie Zlín, Mgr. Marta Janovíčková zo SNM, MUDr. Vlastimil Vokurka,CSc. z Kúpeľov Luhačovíc a PhDr. Mária Zajíčková zo Záhorského múzea v Skalici.

Vo večerných hodinách za účasti viac než 100 prítomných bola slávnostnou vernisážou sprístupnená výstava Návraty Dušana Jurkoviča,predstavujúca rodinné a spoločenské zázemie tvorcu a jeho dielo v širšom regionálnom kontexte.

Vo večernom galaprograme zostavenom zo spomienok Dušana Jurkoviča na Skalicu, Brezovú a Luhačovice a vystúpení folklórnych súborov Kopaničiarik z Myjavy, Zálesí z Luhačovíc a Skaličan zo Skalice pozdravili zhromaždenie primátori z Myjavy, Brezovej pod Bradlom, Luhačovíc, z miest spätých s osobnosťou Dušana Jurkoviča či už cez životné osudy alebo dielo, osobný pozdrav prezidenta SR odovzdal PhDr. Miroslav Hladík, zástupca prezidentskej kancelárie, zakladateľský význam Jurkovičovho diela zdôraznil sekčný šéf pre pamiatky, múzeá a galérie PhDr. Jankovský, význam Skalice v regióne Záhoria a Pomoravia PhDr. Ján Kuba, riaditeľ Národného osvetového centra.

Spomienkovým podujatím k 125. výročiu narodenia Dušana Jurkoviča, zorganizovaným Mestským kultúrnym strediskom a Záhorským múzeom v Skalici, Národným osvetovým centrom v Bratislave s finančným prispením Matice Slovenskej sa po prvý krát v Skalici a v regióne vôbec prezentovala osobnosť a tvorba umelca, čím mesto Skalica splatilo dlh jeho pamiatke.

Mária Zajíčková

250. výročie založenia fajansovej manufaktúry v Holíči.

Oslavy založenia fajansovej manufaktúry v Holíči, ktoré sa konali v dňoch 17. - 19. septembra 1993, prebiehali v slávnostnej, veľkolepej i zábavnej atmosfére. Poriadal ich Mestský úrad v Holíči a program, ktorý pripravil pre obyvateľov i návštevníkov Holíča, bol naozaj bohatý, hodný tohto významného výročia.

Oslavy sa začali už v piatok otvorením odborného seminára o Holíčskej manufaktúre. V zaplnenej veľkej sále Domu kultúry sa zišlo vyše 150 poslucháčov, medzi ktorými nechýbali pracovníci múzeí a zástupcovia masmédií. Seminár otvoril a viedol PhDr. Rudof Irša, riaditeľ Záhorského centra kultúry. Po pozdrave zástupcu Ministerstva kultúry SR Dr. Hiroša, riaditeľa Historického ústavu SNM v Bratislave, vystúpil popredný historik PhDr. Kalesný, ktorý obšírne objasnil pomery kráľovského rodu, výrobu fajansy v Lotrinsku a postupné budovanie výbornej povesti o kvalite a kráse holíčskych fajansových výrobkov v celej Európe. PhDr. Rudolf Irša zameral svoju prednášku na rozbor produkcie v jednotlivých etapách existencie manufaktúry, čo doložil poznatkami získanými výskumom črepniska manufaktúry. PhDr. Jindra Bakošová zo SNM v Bratislave sa zamerala

na umeleckú stránku produkcie holíčskej manufaktúry. PhDr. Zuzana Francová z Mestského múzea Bratislava sa vo svojom príspevku zaoberala holíčskou fajansou v zbierke Mestského múzea a na diapozitívoch premietla figurálne výrobky a iné zvláštnosti nachádzajúce sa v múzeách aj v zahraničí. Mária Pukančíková zo Záhorského múzea v Skalici oboznámila účastníkov s fondom holíčskej fajansy v zbierkach Záhorského múzea.

Vrámci osláv sa uskutočnil historický sprievod mestom

Po ukončení seminára sa v Dome kultúry konala vernisáž výstavy Kresby a maľby Otta Kroupu. Pri tejto príležitosti primátor mesta Ing. Hrušecký zablahoželal autorovi k 70. narodeninám a poďakoval mu za tvorbu, ktorá akoby dokumentovala mesto a jeho okolie už dlhé roky.

V budove manufaktúry bola otvorená výstava ZUČ k 250. výročiu manufaktúry. Na výstave boli výtvarné a literárne práce žiakov, venované mestu.

Účastníci osláv si potom prezreli stálu expozíciu Holíčskej manufaktúry, ktorá sa nachádza v budove manufaktúry. Pre účastníkov seminára a návštevníkov bola tiež nevšedným zážitkom prehliadka národnej kultúrnej pamiatky Holíčsky kaštieľ so sprievodným slovom o doterajších opravách, prehliadka interiérov, podzemia a okolia. V tento a nasledujúci deň si kaštieľ prezrelo niekoľko tisíc návštevníkov. O 16. hodine sa začalo slávnostné zasadnutie Mestského zastupiteľstva, venovaného spomenutému výročiu, na ktorom primátor po svojej prednáške o histórii mesta, odovzdal symbolický kľúč od mesta starostovi družobného mesta Dubňany. Spomedzi hostí treba ešte spomenúť pána rakúskeho veľvyslanca v SR a P. Weisa, predsedu SDĽ.

V sobotu ráno sa začal v meste jarmok remesiel, ale deti aj dospelí sa najviac tešili na historický sprievod mestom. Od Domu kultúry sa o 13. hodine pohol

sprievod bubeníkov, jazdcov a iných postáv v historických kostýmoch, ktorým dominovala samotná Mária Terézia na koni.

V tento deň si mohli návštevníci pozrieť v AMFI ešte divadelné predstavenie, koncert neprofesionálnych umelcov a večer filmové predstavenie.

V nedeľu na strelnici sa konalo športovo branné dopoludnie a odpoludnia na letisku stovky záujemcov nastúpilo do lietadiel a absolvovalo vyhliadkové lety.

K oslavám vydalo mesto propagačný materiál Holíč - sprievodca mestom, ktorý zostavil PhDr. Rudolf Irša, ktorý bol zároveň autorom scenára osláv. Výročie budú spomínať aj viaceré upomienkové predmety, vyhotovené k tejto príležitosti.

Mesto Holíč touto veľkolepou akciou, o ktorej hladký priebeh sa zaslúžili pracovníci MsÚ, poslanci MsZ, členovia a spolupracovníci kultúrnej komisie, vstúpilo do povedomia kultúrnej verejnosti ako mesto, ktoré si ctí svoje historické tradície.

Mária Pukančíková

SPRÁVY

Vážení čitatelia!

Dostávate do rúk 5.a 6.číslo II.ročníka časopisu Záhorie vo forme dvojčísla,ktoré redakcia zvolila po zvážení finančných možností.

Redakčný kolektív Vám s radosťou oznamuje, že po zabezpečení potrebných kapacít bude pokračovať vo vydávaní časopisu ako dvojmesačníka i v roku 1994. Tešíme sa na Vašu čitateľskú pozornosť a prispievateľskú spoluprácu. Svoje príspevky a ohlasy posielajte na našu nezmenenú adresu /Redakcia časopisu Záhorie, Záhorské múzeum, 909 01 Skalica/.

Dovoľujeme si Vás požiadať o príspevky, zaujímavé typy a námety, aby sme mohli postihnúť čo najviac z kultúrneho dedičstva a života nášho regiónu. Zároveň Vás prosíme o propagáciu a pomoc pri distribúcii časopisu vo všetkých častiach Záhoria i mimo neho.

Redakcia časopisu ďakuje za Vašu priazeň, morálnu a finančnú podporu. Praje Vám príjemné prežitie vianočných sviatkov a v novom roku veľa zdravia, šťastia, pohody a tvorivých síl.

Predplatitelia majú zabezpečený odber časopisu aj v roku 1994 /platba priloženou poukážkou/.

redakcia

Ďakujeme

Mestskému úradu v Skalici za finančnú úhradu technických nákladov Záhoria 4/93,
firme ADOX za bezplatné vyhotovenie obálky na Záhorie 5 - 6/93,
Západoslovenským tlačiarňam v Skalici za sponzorské vytlačenie Záhoria 5 - 6/93.

ZÁHORIE

-vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám a kultúre Záhoria.

Vydáva Záhorské múzeum Skalica v spolupráci so Záhorskou vlastivednou spoločnosťou.

Redakcia:
PhDr. Viera Drahošová,
Mgr. Peter Michalovič,
Mgr. Vladimír Petrovič,
PhDr. Mária Zajíčková.

Technická a výtvarná spolupráca:
Jozef Vaníček

Grafická úprava:
Mgr. Vladimír Petrovič

R.Č.OÚ 10/91.
Vychádza 6x ročne.
Na zadnej strane obálky: Betlehem vo farskom kostole v Skalici

OBSAH

Č. 6/93

Vyšívačky z Jablonice v kroji z rokokovými prvkami

Zima v známom meste /črta/

Zvláštnom spôsobom si zima roku 1936 podmanila maliara po jeho presťahovaní sa z Bratislavy do Skalice. Ani nie družďaním snehu pod nohami obyvateľov mestečka, prechádzajúcimi pred jeho oblokmi v mrazivom ovzduší; či konármi rozložitých stromov na starobylej aleji, obťažkaných sýtym bielym snehom; ale predovšetkým neporovnateľnou mierou pokoja a ticha. Pravda, bol to iný sneh, iný mráz ako v Bratislave, kde sa to všetko trieštilo o koľajnice električiek, vysoké steny domov, v unáhlenosti ľudí, za mútnymi sklami kaviarní a krčiem. Ani smrť jeho nešťastlivej ženy mu nedovolila naplno prežívať bratislavskú zimu - či ju hľadal v Horskom parku, Medickej záhrade alebo Slávičom údolí.

J. Koreszka: Štúdia k obrazu Skalický zimný motív, ceruzka, 1937

Tuná nič nemusel hľadať. Všetko sa mu núkalo, nebývalo pokorné a tiché, na dosah ruky či zraku. Jeho matka si túto náhlu spokojnosť vysvetľovala inak, po svojom.

"Julko, nože už toľko nepremýšľaj o nej... Nepomôžeš už nikomu, ani sebe. Naplnila sa vôľa božia..." bola rada, že syn sa presťahoval k nim, no zároveň mala skryté obavy z tohto kroku, ľakala ju jeho zádumčivosť prvých chvíľ návratu, prechádzajúca do roztržitosti. Predsa len prítomnosť akademického maliara v Skalici nebola vecou obvyklou, hoci toto mesto už videlo a zažilo všeličo.

"Ale mama. nechajte to tak... Bude to v poriadku, nebojte sa. Musím sa sprvu trocha poobzerať."

Áno, Július Koreszka sa znova potreboval - a tentoraz definitívne - vrátiť do mestečka, ktoré mu učarovalo ešte ako študentovi na skalickom gymnáziu, hoci v

závere jeho maďarského obdobia tesne pred I. svetovou vojnou. Profesor kreslenia Proschinger sa mu venoval s málo obvyklým zaujatím. On mu priblížil Skalicu z rôznych miest, ktoré dovoľovali možnosť naplno vychutnať pôsobivosť panorámy malého útulného mestečka. Najmä pohľad od juhovýchodu, od Starohorského potoka, majúc za chrbtom vyvýšeninu kopca zvaného Vintoperk, ten bol najpôsobivejší. Ale tieto miesta ešte počkajú... Prejde zima, naplno sa oživí príroda a vtedy sa naskytne možnosť využiť sýte a plné farby, tak typické pre skalické okolie.

Zatiaľ musí stačiť výhľad z obloka ich domčeka na Dolných Majeroch. Lákavý je pohľad na rozložitú vežu farského kostola. Núka sa tu motív, celkom blízko na dosah ruky.

Pustí sa do práce, dokáže zabudnúť na svet, vidí len ten svoj zimný motív. Matku však vyľaká práve na Silvestra, keď ho nájde s puškou v rukách. Upokojí sa, keď zbadá, že ju bol čistil a že má pripravené oblečenie na poľovku. Aj sa tomu teší, aj má z toho obavy. V Julkovi sa opäť ozval lovec, ozvali sa zdedené sklony po jeho lesníckych predkoch, kvapky zelenej hájnickej krvi.

Čoskoro sa v mestečku vie, že na poľovačkách pri maliarovi nemajú iní strelci veľa možností na úspech. Koreszka má veľmi pevnú ruku a jemné, precízne maliarske oko je pri love veľmi presné, vari až neľútostné. Poľovačky ho zlákajú k namaľovaniu niekoľkých zátiší so zverinou, zbraňami. Ale ten najdôležitejší zimný obraz, ten mu odoberá najviac síl, najviac energie. Po jeho dokončení schudol, čo zasa matku vyľakalo, hoci nikdy nepatril ku korpulentnejším, skôr naopak.

Keď je obraz hotový, dlho sa nemôže upokojiť.Nachádza si takmer každý večer cestu do kaviarne hotela U Tlachov, pôsobivej budovy so secesnými vežičkami na skalickom námestí. Väčšinou tu sedáva sám, až o pár rokov neskôr jeho spoločnosť budú pravidelne dopĺňať priatelia lekári - chirurg a literát Pavol Strauss a otolaryngológ Jozef Sivák. Vtedy už bude mať za sebou sériu skvelých obrazov so skalickou panorámou z rôznych strán a uhľov, najpôsobivejší však bude práve ten z juhovýchodu.

Teraz ho vnútorne rozochvieva vari prvý raz precítená miera spokojnosti, akú nepociťoval po dokončení obrazov ešte v čase pražských štúdií, ani pri sérii typicky slovenských motívov pre knihu o hradoch a zámkoch Slovenska, neuspokojili ho obrazy z jeho dvoch parížskych pobytov. Je to čudné, ale až teraz... Po toľkých rokoch hľadania, umárania sa. Po pobyte v Bratislave, kde sa chcel zblížiť s tamojším umeniu žičlivým prostredím. Mal možnosť priateliť sa s inými maliarmi, ale aj spisovateľmi, hercami či spevákmi. Bol však dosť uzavretý, čo druhých troška odradzovalo. Svoje urobila aj choroba jeho ženy, ktorej po dlhotrvajúcom trápení podľahla. Zvolil návrat do Skalice k starnúcim rodičom...

Pozerá na to hotové plátno, je na ňom dosť čiernej, no zimný večer má práve takúto a nie inú atmosféru. Áno, je to silné... Verí tomu obrazu.

Koreszkov obraz Skalický zimný motív bol ocenený na výstave v New Yorku už v roku 1937. Je paradoxné, že toto ocenenie neznamenalo pre maliara pohyb na výslnie, do centra neustálej pozornosti, no skôr cestu k takmer pomalému zabudnutiu. Našťastie sa tento pohyb zastavil. Za maliarovým odkazom možno prísť do skromnej "Galérie Júliusa Koreszku" v skalickom Dome kultúry.

Jozef Špaček

Dielo architekta Dušana Jurkoviča na slovensko-moravskom pomedzí

/ k 125. výročiu narodenia /

"... jeho dielo prerástlo do vedomia národa, pretože bol buditeľom, priekopníkom, tvorcom a veľkým umelcom svojej doby."

Emil Belluš

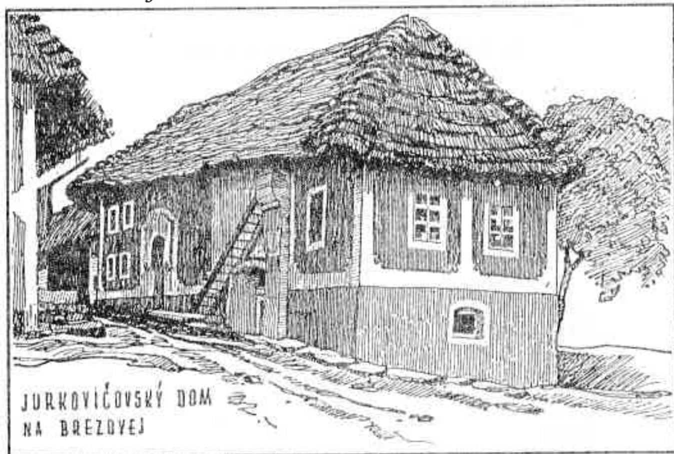
Architekt Dušan Jurkovič /1868 - 1947/

Skutočne. To, čo vykonala v polovici 19. storočia na poli literatúry generácia štúrovcov, vykonal na prelome storočí na poli architektúry národný umelec architekt Dušan Jurkovič.

S úctou k tradícii, s hlbokým citom k prírode, znalý výdobytkov európskej architektúry a vedomý si potrieb mladého národa s cieľavedomou húževnatosťou vlastnou svojmu rodu vyoral prvú brázdu modernej slovenskej architektúry. Od dokumentácie ľudového staviteľstva a projektov expozícií na národopisných výstavách vo Vsetíne a v Prahe, cez v národnom duchu poňaté stavby na moravsko-slovenskom pomedzí a vojenských cintorínov v poľskej Haliči prešiel až k adaptáciám historických objektov v secesnom štýle, k tvorbe moderného obydlia pre všetky sociálne vrstvy a výlučne funkcionalisticky poňatým stavbám. Nezanedbateľná je jeho organizátorská a koncepčná práca pri ochrane pamiatok a budovaní národných kultúrnych inštitúcií.

Dušan Jurkovič sa narodil 23.8.1868 v Turej Lúke ako štvrté z piatich detí Juraja a Emílie Jurkovičovcov, kde jeho otec pôsobil ako notár. Vtedajší turolúcky evanjelický farár Ľudovít Semian ako krstných rodičov dieťaťa uviedol hlbockého evanjelického farára Jozefa Miloslava Hurbana a jeho manželku Annu, matkinu sestru. Po štúdiách v Šamoríne a Šoproni odchádza za poznaním do Viedne na priemyslovú školu. Vzťah k ľudovému umeniu a kultúre pestovaný v kruhu široko rozvetvenej jurkovičovskej rodiny nadobudol uňho konkrétny, svojský význam, keď sa ako študent zúčastnil prvej výstavy slovenských výšiviek v Martine v roku 1887. Architekt Blažej Bulla, ktorý z

paulínyovského domu pristavaním vstupnej brány v štýle oravskej drevenej zvonice vytvoril výstavný pavilón,ho prijal na prax pri stavbe Národného domu a zasvätil ho do tajomstiev ľudového staviteľstva.

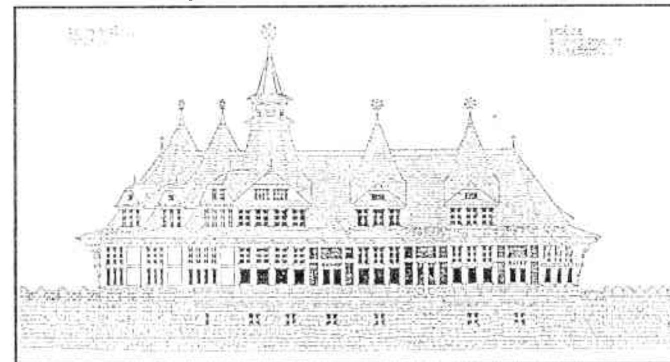

V Urbánkovom ateliéri vo Vsetíne, kde nastúpil ako mladý adept architektúry, pracoval na projektoch národopisných výstav vo Vsetíne a v Prahe. Tu sa naplno rozvinul jeho záujem o ľudové staviteľstvo. S fotoaparátom a ceruzkou v ruke podnikol mnohé študijné cesty, dokumentoval ľudové stavby od Horňácka a Podlužia až po Gemer a Spiš. V albume Práce lidu našeho, vydávanom formou zošitov vo Viedni v rokoch 1905 - 1913 nachádzame aj myjavské domy s výškou, brezovské usadlosti, rad slamou krytých stodôl z Kútov, zdobené hlavice stĺpov a rošty z Gbelov a Kútov, maľované žudrá z Gbelov, vodou a pieskom zdobené podlahy, fasády domov s výklenkami v Petrovej Vsi, uličnú zástavbu s predzáhradkami z Mokrého Hája.

Výsledkom počiatočnej erupcie mladých tvorivých síl a profesionálnej prípravy sú jeho samostatné projekty Pustevní na Radhošti projektované v zmysle ľudovej architektúry /1897/. Ani po osamostatnení a usadení sa v Brne neodchádza natrvalo zo slovensko-moravského pomedzia, z kraja svojho detstva a mladosti, s ktorým ho spájali zväzky rodinné i mladícke priateľstvá. Prichádza sem počas celého plodného tvorivého života, akoby chcel vždy svoje nové názory na architektúru konfrontovať s týmto krajom a svojím dielom sa s ním identifikovať. Začiatkom 20. storočia uskutočnil generálnu prestavbu kúpeľov Luhačovíc,v rámci ktorej spracoval projekt Slovenskej búdy, na požiadanie Dr. Pavla Blahu naprojektoval budovu Katolíckeho kruhu s reprezentačnou divadelnou dvoranou a priestormi pre múzeum v Skalici, navrhol prestavbu blahovskej búdy v skalických vinohradoch a jej interiérové vybavenie, projektoval prestavbu ateliéru Joža Úprku v Hroznovej Lhote, spracoval návrh na úpravu pútnického miesta s

kostolom a zastavenia krížovej cesty na Hostýne, prístavbu fary a evanjelického kostola v Brezovej pod Bradlom a projekty na prestavbu domov Jozefa Teslíka v Skalici a bratov Mayovcov v Uherskom Hradišti.

D. Jurkovič: Polenkova kaviareň v Luhačoviciach, návrh 1903

Napriek zabezpečenej existencii a vybudovanej klientele sa v roku 1918 vracia na Slovensko, najprv do Skalice a potom do Bratislavy, ako sám hovorí, k vlastným koreňom, aby dal svoje schopnosti, talent, skúsenosti i sily do služieb oslobodeného národa s cieľom vytvoriť rámec pre nový životný štýl všetkých vrstiev spoločnosti.

V radostnom očakávaní nových úloh, už v Skalici pri sadení lipy slobody, ho zastihla tragická správa o páde generála M.R. Štefánika. Od vojenských cintorínov v poľskej Haliči sa znovu vracia k hrobu. Celou svojou energiou a organizátorskými schopnosťami sa pustil do monumentálneho spracovania vzletu a pádu hrdinu a vytvoril bradliansku apoteózu myšlienky slobody.

Vo voľných chvíľach sa vracia do Skalice, v tridsiatych rokoch projektuje prístavbu evanjelického kostola s vežou a vo funkcionalistickom štýle stanicu ZSE v Malackách a v Senici. Vracia sa aj k hrobom svojich príbuzných a priateľov. Spracoval návrh na nový náhrobník J.M. Hurbana v Hlbokom, Dr. Pavla Blahu, rodiny Okánikovej, rodičov a sestier Anny a Emílie v Skalici, návrh na hrobku rodiny Papánkovej a projekt vstupnej brány - Dejinného pamätníka na cintoríne v Brezovej, ktorý sa stal v roku 1948 aj miestom jeho posledného odpočinku.

V diele architekta Dušana Jurkoviča na slovensko-moravskom pomedzí sa zračí nielen vysoká profesionalita, ale aj hlboký vzťah k prírode a ľudu tohto kraja, s ktorým ho spájali zväzky rodinné a mladé priateľstvá, utužované v spoločných záujmoch do vysokého veku. Realizácie Jurkovičových projektov sú viac než hmotným rámcom, sú umeleckým výrazom duše tvorcu, ľudu tohto kraja i doby, v ktorej vznikli, dnes už skutočnou klasikou v architektúre.

Mária Zajíčková

Michal Kútzky

1828/Skalica/ - 1899 /Brezová pod Bradlom/

K nepísaným pravidlám, ktoré, bohužiaľ, dnes už nie je také samozrejmé, v minulosti patrilo, že učiteľ bol jednou z najdôležitejších osobností v obci. Staral sa najmä o veci súvisiace s kultúrou, o organizovanie slávnostných príležitostí, divadiel, o vedenie spevokolu a pod. Medzi tých,ktorí svojím vzdelaním a schopnosťami vysoko presahovali priemer kantora, patril aj Michal Kútzky - skladateľ, organista a znalec cirkevnej hudby.

Narodil sa 21. novembra 1828 v Skalici. Miestom jeho štúdií sa stali postupne Komárno, Bratislava - kde študoval na Evanjelickom lýceu a na konzervatóriu - a Viedeň. Tu získava Kútzky národné sebavedomie, k čomu určite prispel fakt, že v roku 1852 organoval na pohrebe veľkého básnika Jána Kollára. Po štúdiách pôsobil ako rechtor krátko v Skalici, Banskej Štiavnici a Békescabe. V roku 1863, po tragických rodinných udalostiach, keď mu zomiera už dlhšie chorá manželka,nastupuje Kútzky s päťročnou Pavlínkou na žiadosť brezovskej evanjelickej cirkvi ako učiteľ, organista a cirkevný zapisovateľ do Brezovej pod Bradlom. Brezovania čoskoro objavili v Kútzkom vynikajúceho hudobníka, čo sa odrazilo vo všeobecnej obľúbenosti jeho organovej hry v kostole. Ako praktický organista mohol naplno využiť pri hre svoj cit pre harmonizáciu a svoje skúsenosti zúročiť i vo vlastnej tvorbe.Veľké plány mal Kútzky s miestnym spevokolom. Celých osem rokov ho vlastne pripravoval a učil. Spevokol, vtedy ešte neoficiálny, občas pomohol pri pohreboch...Trpezlivosť ruže prináša! Pri posviacke nového brezovského kostola mal spevokol pod vedením Kútzkeho prvé veľké vystúpenie. Chorály mužského zboru umocnili túto slávnostnú atmosféru. Svedomito pripravený spevokol zapôsobil hlboko na všetkých prítomných a odvtedy, v deň posviacky - na hody - spestruje spevokol slávnostné služby božie. Zostárnutý a nesmiernou aktivitou zmorený Kútzky dostáva na vlastnú žiadosť v roku 1898 od cirkvi zaslúženú penziu. Za necelého pol roka však zomiera. Dlho pripravovaný a neskôr na vysokej úrovni pôsobiaci spevokol však nemohol svojho dirigenta a zakladateľa sklamať. A čo je obdivuhodné, ešte i dnes patrí Kútzkeho spevokol v Brezovej pod Bradlom ako čisto mužské cirkevné spevácke teleso k tomu výnimočnému a kvalitnému u nás. Až po skladateľovej smrti vychádzajú tlačou *Chorály do štvorhlasu vypracované od Michala Kútzkeho, bývalého ev.a.v. učiteľa - varhaníka na Brezovej.* O vydanie tohto diela sa zaslúžil Bohumil Fiala, ktorý sa oženil s Kútzkeho dcérou Pavlínou. Ľud si piesne obľúbil pre ich nosnú a pritom jednoduchú melódiu a pre ich citlivú, vkusnú harmonickú úpravu. Dodnes sa s úctou k tomuto veľkému skalickému rodákovi a brezovskému významnému občanovi spievajú v službách božích.

Peter Michalovič

/Podklady k článku autor čerpal z publikácie 100 rokov ev.spevokolu na Brezovej pod Bradlom od Š.Cirana, Senica, 1971, a z cenných rád ev.a.v.farára I.Osuského zo Skalice a ev.a.v. farára P.Proksu v.v. z Holíča./

NÁŠ ROZHOVOR

so Štefanom Moravčíkom

Od toho času Záhorie je pupkom sveta
výkvetom všetkých cností
a vzorom dokonalosti.
A kto tomu neverí,
nech ho parom uderí!

Od ktorého času? To je len jedna zo stoviek otázok, na ktoré odpovedá kniha Štefana Moravčíka V Kiripolci svine kujú. V tejto /ako sa vyjadril Mináč/ biblii Záhoria je zosústredené všetko, čo robí Záhorie Záhorím a obyvateľov Záhoria Záhorákmi.

Štefan Moravčík sa narodil 22.12.1943 v Jakubove. Absolvoval Filozofickú fakultu UK v Bratislave, odbor filozofia - história. Pracuje vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Vydal básnické zbierky Slávnosti baránkov /1969/, O veľkej zmyselnosti bielych ovečiek /1970/, Čerešňový hlad /1979/ Erosnička /1981/, Tichá domácnosť /1981/, Moravianska Venuša /1984/, Maľované jarmá /1984/, Pŕhľavie /1989/, Ľudský sendvič /1991/, básnické antológie Chvála vína /1984/, Krajina pod Tatrami /1985/. Okrem horeuvedenej prózy Sedláci /1988/, Sťahovanie rieky

Štefan Moravčík. Foto: Ing. J. Jagušák

/1988/, Sedláci II /1992/, viacero kníh pre deti, preklady poézie a i. K jeho životnému jubileu mu blahoželáme. Pri tejto príležitosti sme ho požiadali o zodpovedanie niekoľkých otázok pre čitateľov nášho časopisu, redakčnej rady ktorého je členom.

Dozvedeli sme sa, že pripravujete pokračovanie knihy V Kiripolci svine kujú. Vieme, že ľudia si cenia svoje dedičstvo, radi prijímajú i poskytujú informácie na doplnenie jeho mozaiky. Aké máte zámery, na čo sa chcete sústrediť v tejto druhej časti? Verím, že v našich radoch je veľa tých, ktorí by vám pri zhromažďovaní materiálu radi pomohli.

"Druhá runda upravených záhoráckych povestí má zatiaľ pracovný názov Tajná kniha Záhorákov. Mala by vyjsť na budúci rok vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Nemal som už na výber také bohaté bane ľudových rozprávaní a umelých povestí, nuž knižka bude o niečo tenšia a trochu inakšia. Chcem sa sústrediť na časť nazvanú Báječné Záhorie, kde šantia pohanskí bohovia a naši prapredkovia dobrej mysli. Bude tu aj viac rozprávaní o vodníkoch a strašidlách, menej o historických bitkách, či o zbojníkoch. Dúfam, že mi redaktorka v knihe ponechá aj vzácne zápisy z 30-tych rokov, zachytené v nedotknutej archaickej záhoráčtine. S tou pomocou pri zbieraní materiálov to nie je bohviečo, pramene sú už vybrakované, kusé, stále sa opakujú tie isté zdrapy známych príbehov. Sú to najmä zakladateľské povesti: kráľ zablúdi na poľovačke, zraní ho diviak, postavia kostol a okolo neho postavia chalupy. Alebo je v tom jeleň... Takéto príhody veľmi nerozprúdia fantáziu čitateľa, mám radšej také, v ktorých je nejaký fór, vtipný nápad, netradičné riešenie."

Aké máte skúsenosti s vyhľadávaním podkladov. Akú odozvu majú vaše výzvy /napr. v Záhoráku/, ste s nimi spokojný?

"Myslel som si, že sa mi prihrnie povodeň malebných textov zo všetkých možných dedín a miest, no skutočnosť ma prinútila vytriezvieť. Do Záhoráka prišli dve-tri už známe povesti, ich stručný výklad - a to bolo všetko. Televízia nemilosrdne zašliapala tieto kedysi obľúbené žánre, dnes skoro každý hodí nad starými časmi rukou. Máme už iné, naliehavejšie starosti."

Veľké poklady sa skrývajú v archívoch, v šuflíkoch. Často objavujeme rukopisy - výsledky dlhodobej nadšenej mravčej práce, ktoré však nemali možnosť realizácie. Dá sa tomu pomôcť a ako?

"Je to škoda, že minulý režim neprial takýmto rukopisom, ktoré nazhromaždili rôzni fanatici svojej roboty, miestni historici a zberatelia. Ani nové časy nepriniesli výraznejšiu zmenu, lebo chýbajú peniaze na vydanie takýchto jedinečných pokladov, svedkov minulosti. No verím, že postupne príde tá chvíľa a aj groše sa nájdu a archívy, múzeá i súkromné šuflíky vydajú svoje tajomstvá. Na začiatok by možno stačilo, keby ste v Záhorí, Našom Záhorí, či Záhoráku uverejňovali najzaujímavejšie časti týchto vzácnych textov. Verím, že čitatelia by vám boli veľmi vďační. A keď sa mestské a dedinské úrady trochu "operia", iste nebudú váhať obetovať potrebné koruny na vydanie knihy o ich slávnej obci. Dúfam, že sme ešte všetku hrdosť na svoju dedinu, či mesto nestratili. Inak nemôžeme byť ani dobrí Slováci...."

Ku ktorým miestam /alebo mestám/ na Záhorí máte najbližší, alebo nejakým spôsobom zvláštny vzťah?

"Pochádzam z Jakubova, takže najbližšie mi je okolie Malaciek, potom je to Záhorská Bystrica, odkiaľ bola moja mama a chodieval som tam v lete na prázdniny, Devínska Nová Ves, kde som mal "krsnenku", Marianka, Stupava, Lamač... Toto je môj revír, oblasť medzi Malackami a Bratislavou. Ale páči sa mi aj v Skalici a Senici, nádherné sú dedinky pod horami. Veľmi dobre som sa cítil aj v Brodskom, kde ma náš oduševnený Záhorák, jazykovedec Konštantín Palkovič povodil po okolí a tam som zacítil ducha starých pohanských čias /stará Morava, Veleš/."

Ako vidíte budúcnosť Záhoria a Záhorákov? Máte nejakú radu alebo odporučenie?

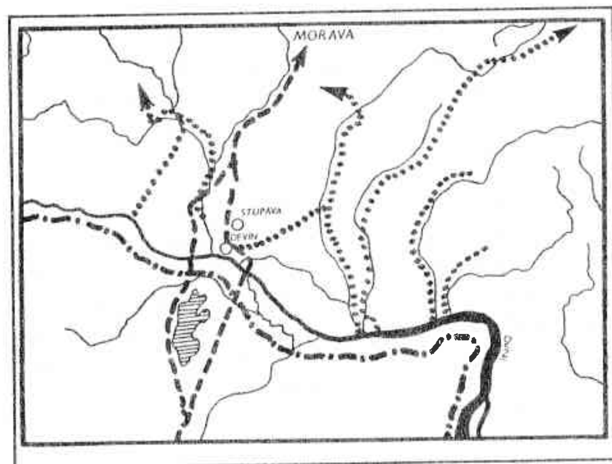
"Budúcnosť vidím skepticko-optimisticky. Záhorie je strašne zničené, ekologicky zdevastované. V mojej rodnej dedine a aj v iných sa nedá piť voda, musia chodiť cisterny. A tie smetiská! Čo nestačil zničiť vulgárny, bezohľadný komunistický režim, kolchozníci a naftári, to si ľudia s chuťou ničia sami - do pieskovísk hádžu staré sporáky a hrnce, zapratávajú haraburdím skvostné borovicové lesy, nie je nijaký med urobiť si prechádzku do prírody. Starí už iní nebudú, spolieham sa len na novú citlivosť mladých ľudí. Verím, že tí si so všetkým poradia - aj bez mojich múdrych rád.

V lete sme vás privítali v Skalici. Akým dojmom na vás zapôsobila?

"Rozkopaným a driemajúcim, nebolo si kde v štýlovej starej pivnici posedieť pri poháriku skalického rubínu. Ľudia boli výborní, ujali ste sa ma vzorne po záhorácky. Keď dožijeme, verím, že aj tú skalickú viešku dovtedy otvoria a pripijeme si na Záhorie a jeho lepšie časy."

Rozhovor pripravila
Viera Drahošová

Jantárová cesta na Záhorí

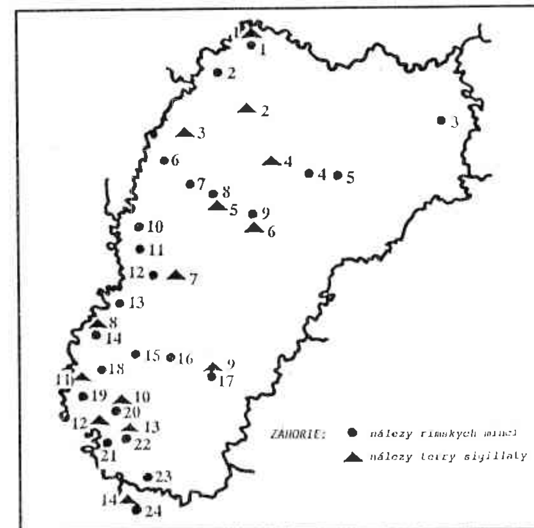

---- jantárová cesta
-·-·- limitná cesta
····· iné obchodné cesty

Na prelome letopočtu prišlo v historickom vývoji na našom území k výrazným zmenám. Vojenské družiny germánskych kmeňov ovládli rozsiahlu oblasť na sever od Dunaja,kde vytvorili Marobudovo kráľovstvo. Pod vplyvom vnútorných rozporov podporovaných Rimanmi sa rozpadlo /r.19/ a v prvej polovici 1. storočia nášho letopočtu vzniklo kráľovstvo Vanniovo, závislé od Ríma. I keď prežívali zvyšky pôvodného obyvateľstva, zvykne sa označovať barbarské obyvateľstvo ako germánske. Aby pred ním Rimania ochránili svoje provincie Noricum a Panóniu, ležiace na juh od Dunaja, vybudovali na pravom brehu rieky obranný vojenský systém,tzv.limes Romanus.

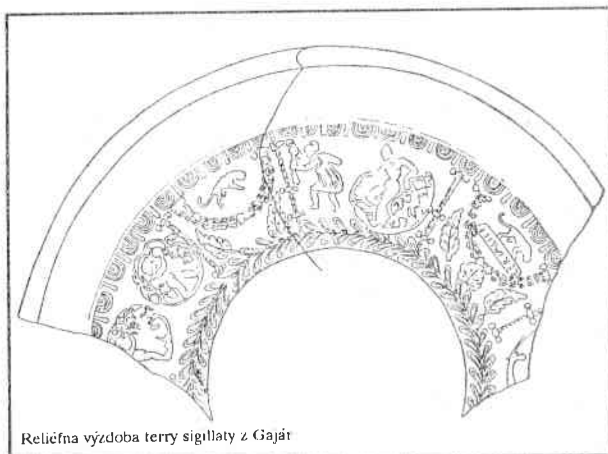
Prepojenie oboch oblastí zabezpečovali obchodné cesty, z ktorých najdôležitejšia bola jantárová cesta. Začínala v Akvileji na brehu Jadranského mora, pokračovala smerom do Emonu /dnešná Ľubľana/ a Savarie /Szombathely/, kde sa v určitej dobe pravdepodobne rozdvojovala a jedna vetva pokračovala do Carnunta, Stillfriedu a Pomoravím na sever, druhá vetva vchádzala na územie barbarika cez Gerulatu a smerovala na Stupavu. V Pomoraví sa obe zlúčili a prechádzali Moravskou bránou na Odru, Vislu a k baltskému pobrežiu. Pomenovanie získala po hlavnom artikli, ktorý sa po nej dopravoval zo severu. Bol to jantár, vzácna

Mince: 1.Skalica, 2. Holíč, 3.Myjava, 4.Čáčov, 5.Senica, 6.Brodské, 7.Čáry, 8.Stráže, 9.Borský Mikuláš, 10. Sekule, 11.Moravský Sv.Ján, 12.Závod, 13. MaléLeváre,14.Gajary 15.Kostolište, 16.Malacky, 17.Kuchyňa, 18. Jakubov, 19.Záhorská Ves, 20.Láb, 21.Vysoká pri Morave, 22.Zohor, 23.Stupava, 24. Devínska N.Ves. Terra sigillata: 1.Skalica, 2.Radimov, 3.Gbely, 4.Dojč,5.Šaštín-Stráže, 6.Borský Mikuláš, 7. Závod, 8.Gajary, 9.Kuchyňa, 10. Láb, 11.Suchohrad,12. Vysoká pri Morave, 13.Zohor, 14. Devínska N.Ves

surovina na výrobu ozdobných predmetov, okrem neho kožušiny, kože, med, vosk, živice a iné suroviny. V opačnom smere jej prostredníctvom získavali rímski výrobcovia rozsiahle odbytištia pre svoj tovar. Zároveň sprostredkúvala prenos informácií o barbarskej časti do Ríma a naopak. Bezprostredný kontakt s vyspelou rímskou civilizáciou, preberanie kultúrnych vplyvov a výrobkov, ich napodobňovanie a prispôsobovanie svojim podmienkam a potrebám, viedli postupne k progresívnemu vývoju juhozápadného Slovenska. Vďaka jantárovej ceste sa na ňom intenzívne podieľal región Záhoria, ktorým cesta viedla. Už od 1.storočia ňou začal prúdiť rozmanitý rímsky tovar a obohacovať miestnu materiálnu kultúru. Najčastejšími importami, ktoré sa jantárovou cestou na germánske územie prostredníctvom obchodu, vojenskou korisťou či darmi dostávali, boli bronzové a sklené výrobky, prevažne nádoby, šperky, kahance, mince, keramika a jej luxusný druh terra sigillata, pravdepodobne tiež vína a iné pochutiny, archeologicky nepostihnuteľné, a iné. Južná časť Záhoria a bratislavská oblasť spadali do sféry priameho vplyvu Rimanov, ktorí tu stavali civilné i vojenské stavby - súčasti systému limes Romanus. Dokladmi sú ich zvyšky na Devíne, v Bratislave-Dúbravke v Stupave, nepreskúmané stopy na Pajštúne pri Borinke. Rímske stanice s usídlenými vojenskými jednotkami zabezpečovali okrem ochrany hraníc i bezpečnosť blízkych úsekov jantárovej cesty.

Reliéfna výzdoba terry sigillaty z Gajár

V poslednom období prichádza neustále k ďalším objavom germánskeho osídlenia na Záhorí, žiaľ, doposiaľ málo preskúmaným. Staršie nálezy kniežacích hrobov v Zohore, Vysokej pri Morave, Čáčove, ako i stály nárast v registri lokalít z doby rímskej svedčia o mimoriadne intenzívnom osídlení a význame tohto regiónu. Zo súčasne známych cca 70 lokalít pochádzajú mnohé nálezy s vysokou vypovedacou schopnosťou.

Importy z dielní rímskych provincií a Ríma osvetľujú nielen súvislosti medzi vývojom tzv. barbarika a rímskeho impéria, mnohorakosť ich vzájomných hospodárskych a politických vzťahov, ale slúžia tiež ako najdôležitejší prostriedok pre datovanie doby rímskej. Najčastejšie sa stretávame s z provincií importovanou keramikou tzv.jemnou šedou a keramikou tehlovej farby. Zisťujeme ju v nálezových súboroch väčšiny zistených germánskych sídlisk. Do úvahy pri určovaní treba brať ohlas na poznané predmety, ktorý sa v mladšej dobe rímskej prejavoval tým, že na rozdiel od staršieho obdobia, kedy germánske obyvateľstvo jednotlivé elementy len preberalo, začalo v tomto období s ich napodobňovaním a stmeľo- vaním s prvkami domácej materiálnej kultúry. Najvýraznejšie to dokladajú práve nálezy tohto druhu keramiky a šperkov, inšpirovaných vzormi z rímskeho impéria. Nápadnou a chronologicky veľmi výrečnou je terra sigillata, honosná červená keramika s reliéfnou výzdobou, u ktorej možno na základe analogických nálezov často určiť dátum vzniku, miesto dielne a niekedy i meno majstra - výrobcu. Nové fragmenty terry sigillaty v zbierkach Záhorského múzea,ktoré boli nájdené v Lábe a v Skalici, datovala Dr.Kuzmová do druhej polovice 2. storočia a prvej polovice 3.

storočia a pochádzajú z dielní v Lezoux a Rheinzaberne /spolu s Westerndorfom najhojnejšie zastúpené dielne na našom území/.

Zhodnosť datovania i pôvodu terry sigillaty zo 70 kilometrov vzdialených miest môžu naznačovať rozsah i časové vlny obchodných výprav. Pekné nádoby sú známe z Gajár a Borského Mikuláša.Ďalším druhom importovanej keramiky sú zriedkavejšie doklady trecích misiek - mortárií.

Bohatá importovaná výbava kniežacích hrobov - bronzové , sklené a strieborné nádoby, luxusné šperky dokladajú okrem iných skutočností i značnú zámožnosť pochovaných a tým i výraznú sociálnu diferenciáciu súdobej spoločnosti. Z hrobu v Zohore pochádza doposiaľ najhonosnejší zlatý predmet - náramok v tvare zvinutého štylizovaného hada z 1. storočia.

Pre rozsah príspevku nebudem uvádzať všetky druhy nálezov, no nemožno obísť tak významný prameň, akým sú mince.Z predmetnej oblasti registrujeme 24 nálezísk, ktorých lokalizácia napomáha spresneniu priebehu jantárovej cesty. Najstaršia je datovaná do r. 68-69 /Galba/ a našli ju v Brodskom.

Ako dokazuje uvedený súbor poznatkov, región Záhoria zohrával v dobe rímskej významnú úlohu. Prostredníctvom jantárovej cesty sa podieľal na tranzite vyspelých civilizačných prvkov na sever od Karpát.Zároveň ich miestne obyvateľstvo prijímalo a stalo sa v rámci širšieho okruhu juhozápadného Slovenska jednou z najvyspelejších oblastí Rimanmi neobsadenej časti Európy. Doklady tohoto progresívneho zásahu nachádzame v tradíciách zachovaných do oveľa neskorších období. K bližšiemu objasneniu jeho mnohorakého významu prispejú iste výsledky archeologických výskumov, ktoré by v budúcnosti mali doplniť načrtnutú mozaiku.

Viera Drahošová

Pramene:

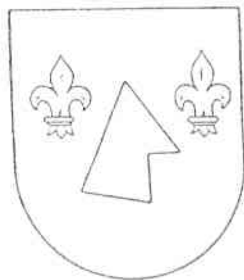
Kuzmová,K. - Roth,P.: Terra sigillata v barbariku. Nitra 1988

Ondrouch,V: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava 1964

Pichlerová,M.: Jantárová a limitná cesta v bratislavskej bráne.In: Zborník prác Ľudmile Kraskovskej.Bratislava 1984, s. 92-106.

Pichlerová,M.: Postavenie Gerulaty na stredodunajskom limes Romanus. In: Zborník SNM História 23, 1983, 63-94.

SVEDKOVIA DÁVNEJ HISTÓRIE
NÁZVY ZÁHORSKÝCH OBCÍ

R o h o v s k é R y b k y - *pôvodne Rohov a Rybky, Rohov /Rohow 1471/ od roh "kút, vzdialené miesto", alebo /uhol hraníc, sútoku a pod." príponou -ov. Rybky /Rypka 1394, Ribki 1471/, od slova ryba zdrobňujúcou príponou -ka. Pôvodne zrejme názov menšej rybárskej služobnej osady. Rozsiahle rybníky pri obci sa napr. zaznamenávajú roku 1617 /VSO II/. Maďarský názov Halaszd zodpovedá domácemu názvu /halász "rybár"/. Rohovské Rybky od roku 1960.*

S e n i c a - */Scynte 1217, Scincze 1256, Senicza 1773/: od slova seno príponou miesta - ica. Názov podľa rozsiahlych, na trávu bohatých lúk /na seno/, pri ktorých vznikla pôvodná osada, neskôr mesto /príbuzné sú názvy Senec, Senné a pod./*

S m r d á k y - */Zmerdecze 1436, Szmrdaki 1471/, od koreňa smrd-, ktorý je v smrdieť "silno páchnuť" príhanlivou príponou -ák. Najstarší doklad ukazuje na tvar množ. čísla Smrdáci, príp. Smrdica. Názov podľa páchnucích prameňov v blízkosti osady. Sírovodíkový alkalický jódový prameň je pri obci dodnes.*

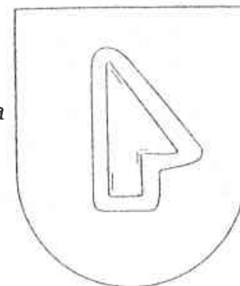
S o b o t i š t e - */Zobodycha 1241, Szobotistye 1471/, od názvu dňa sobota príponou miesta -išče /dnes -ište/, t.j. sobotišče "miesto trhu určeného na sobotu", podľa toho názov osady, neskôr mestečka. Mestečko už v stredoveku malo jarmočné právo /VSO III/.*

S o t i n á - */Zothinafalwa 1446, Zwchinafalwa 1471, Sotina 1773/, od koreňa sot-, ktorý je v sotiť, vysotiť /na okraj, do blata a pod./, kolektívnou príponou -ina /ako dedina/. Motiváciou vzniku názvu bola akiste okrajová poloha pôvodnej osady vzhľadom na blízku väčšiu obec, neskôr mestečko Senica. Možno uvažovať aj o koreni, ktorý je v slove sotva "ťažko". Podľa toho sotina bola by osada obyvateľov ťažšie pracujúcich ako v susednej obci, mestečku. Napokon maďar. -falva /osada, dedina/ by ukazovalo na osobné meno, čiže Sotina /ves, dedina/.*

P r i e t r ž - */Petrus 1262, Nemetpreters, Chehpreters 1395, Pritrschd 1786, od roku 1920 Prietrž/, od staršieho prétrž, a to od koreňa trž /trhať/, ktorý je v slove strž "roklina, jama", príp. morav. otrž "neprístupné miesto", teda prétrž "v chotári narušený terén pieskami, prepadlinami, skalami a pod.". Charakteristický je názov časti chotára Deberník /od debra "strž, jama"/. V stredoveku názov obce mal prívlastky Nemecká, Česká /Német-, Cheh-/.*

V r b o v c e - */Wrbowich 1314, Wrbowcze 1773/, od vrba príponou miesta -ovec /v množ. čísle -ovce/. Názov podľa miesta porasteného vŕbami. V chotári s početnými lazmi je aj dolina Vrbovec.*

Rudolf Krajčovič

O čom hovoria kroniky...

Napriek tomu, že pri všetkých politicko-ideologických zmenách v tomto storočí /1938, 1945, 1948, 1968/ sa z bohatstva kroník záhorských miest a obcí veľa stratilo /na politickú kultúru, či vlastne nekultúru dopláca historiografia/, predsa len sa dochoval celý rad kroník, ktoré nám dokumentujú /aj keď zo subjektívneho pohľadu kronikára determinovaného dobou, v ktorej zápisy vznikli/ život v mestách a obciach od 30. rokov 20. storočia. Kroniky, zvlášť pri opisovaní udalostí sprostredkovaných, nie sú hodnoverným prameňom, no svoje miesto v systéme poznania majú.

Preto vám v tejto rubrike budeme prinášať články, ktorých autori čerpali viac, či menej z obecných, školských, spolkových a rodinných kroník.

Z histórie obce S T R Á Ž E

Medzi najstaršie obce Senického okresu a Záhoria patrí i obec Stráže, dnes časť mestečka Šaštína - Stráží. Obec Stráže leží na pravom brehu rieky Myjavy v nadmorskej výške asi 185 metrov.

Založenie obce siaha ďaleko do stredoveku, o čom svedčí aj tá skutočnosť, že jej kostol nesie letopočet 1339. Obec bola vtedy prestrážou kráľovského hradu - Šaštína, čím sa vysvetľuje aj pôvod jej mena. Koncom 13. storočia zaujal šaštínsky hrad Albrecht Habsburský, ale comes Abrahám, syn Menolda ho nadobudol naspäť a vrátil Ondrejovi III. v r. 1294. Pretože Stráže a Šaštín už od najstarších čias tvorili jedno spoločné panstvo, tak i história jednej obce sa spája s históriou druhej. Po vymretí rodu Arpádovcov prešiel majetok obce na Ctibora, sedmohradského vojvodu.Obec veľmi trpela častými vojnami a jej majitelia sa často striedali.

Za českého a uhorského kráľa Václava II. viedla významná obchodná cesta tzv. Česká cesta / z lat. Via Bohemica / i cez obec Stráže. Na východnom konci obce na nevysokom výšku dal kráľ Václav II. vybudovať letohrádok zvaný "Belveder", okolo ktorého boli založené vinice a dodnes sa toto miesto volá " Vinohrady ".

Keď syn Václava II. po krátkom panovaní v Uhrách stratil podporu mocného šľachtica Matúša Čáka Trenčianskeho a musel sa vrátiť domov, jeho cesta viedla i cez obec Stráže. V r. 1423 tiahli cez obec Stráže husitské vojská pod vedením Jána Žižku a v r. 1428 zase pod vedením Jána Prokopa Veľkého. Keď v r. 144O celé Slovensko opanoval Ján Jiskra z Brandýsa, usadilo sa mnoho husitov v Strážach, kde zaujali katolícky kostol a vykonávali v ňom svoje bohoslužby. Domáce obyvateľstvo sa od husitov učilo nielen horlivej nábožnosti, ale i čítať a písať v škole, ktorú tu husiti založili. Po odchode husitov škola zanikla, avšak niet o tom presných záznamov.

Za vlády cisára Rudolfa II. r. 16O5 bola obec svedkom krutých bojov. Bočkaiho hajdúsi, ktorí tiahli proti cisárskemu vojsku od Senice, stretli sa s vojskom Rudolfa II. pri Strážach. V krvavej bitke muselo cisárske vojsko ustúpiť a celá obec bola

vypálená a vyrabovaná.

V r. 1645 zvíťazili tu nad vojskom Ferdinanda III. Švédi pod vedením Forstensona. Dvakrát bola obec vyplienená od Turkov a v r. 1703 bola obsadená Károlyiho Kurucmi.

Majetok obce Stráže v tých časoch patril grófskej rodine Czoborovcov a v r. 1749 - 1762 ho odkúpil od Jozefa Czobora v konkurznej podstate František Štefan Lotrinský a jeho manželka cisárovná Mária Terézia. Už spomenutý letohrádok Belveder bol obľúbeným letoviskom Márie Terézie a bol ešte koncom 18. storočia obývaný. Okolo zámočku boli vinice a správca 14 - 16 pivníc mal osobitný byt, ktorý ešte i dnes stojí a nazýva sa " Kellermajstrom ". Letohrádok mal mať podzemné spojenie so šaštínskym zámkom, ale kde do neho bol vchod, nie je známe nikomu. O podzemných chodbách sa veľa dodnes hovorí medzi miestnym obyvateľstvom. Tieto chodby vraj viedli až do Holíča - do zámku a boli dôležitou súčasťou obranného systému. Podzemné chodby boli vybudované už v 14. storočí, a nie za vlády Márie Terézie, ako sa nesprávne medzi mnohými občanmi Stráží traduje. Začiatkom 19. storočia bol zámok Belveder zbúraný, ale pivnice stáli až do r. 1918. Jedinou pamiatkou na zámok ostala dodnes hlboká studňa, ktorá bola spojená podzemnými chodbami a pivnicami.

Stráže neboli ušetrené ani od živelných pohrôm. V r. 1620 zúril v obci čierny mor a v r. 1831 zničila cholera väčšinu obyvateľstva. V r. 1876 spustošil vodný príval celú úrodu tak, že v spomenutom roku nebola vôbec žatva. Pri tejto pohrome blesk značne zničil i kostolnú vežu, takže jej pôvodný tvar sa po oprave už nezachoval.

Po Napoleonských vojnách sa usadilo v Strážach mnoho tkáčov z Moravy na tzv. Kadlickom vŕšku, ktorého domy sa v malej časti tiež dodnes zachovali. Títo tkáči pracovali pre šaštínsku kartúnku, ktorú založil r. 1736 František Lotrinský. Kartúnka zanikla r. 1860 a miesto nej v Šaštíne vybudoval viedenský gróf Puthon cukrovar, v ktorom našlo zamestnanie i obživu tiež mnoho Strážanov.

R. 1886 v obci vypukol veľký požiar, ktorý umocnený vetrom zničil do základov domy od čísla 40 až po 68. V r. 1898 bola v Strážach prevedená segregácia a sedliacke polia boli komasované. Značné zmeny spôsobila v obci pozemková reforma. Cisársky majer Bobogdany odkúpil statkár Jozef Kollár a pivovar bol pridelený jednak Františkovi Václavíkovi a jednak sa stal majetkom Roľníckeho družstevného liehovaru.

Kultúrny život v obci podporovali: Československý červený kríž, Matica slovenská, Dobrovoľný hasičský zbor, Sokol a Roľnícka beseda. R. 1928 bola v obci založená knižnica.

Smutné spomienky sa viažu k I. svetovej vojne, v ktorej padlo aj 40 Strážanov, ktorých mená sú vypísané na pamätníku stojacom na križovatke obce.

Poznámka: *Materiál som čerpal zo školskej kroniky z r. 1934, ktorú viedol bývalý dlhoročný riaditeľ školy v Strážach Ľudovít Tritomský / 1886 - 1963 /.*

František Havlíček

Z dobovej tlače

D.G. Lichard: Z topografie Malých Karpát - Marianka

Neďaleko Stupavy jestvujú kameňolomy na mramor; avšak o veľa viac dôležitosti má bohaté ložisko bridlice v susedných Mariánkach /Marienthal/. K vôli tejto výbornej plodiny, ktorá pri čiernej farbe a pevnote svojej lúpa sa na veľmi tenulinké tlapky, založil tam r. 1859 Francúz Bontoux velikú fabriku, v ktorej nielen štvorhranné tlapky bridlicové, k pokrývaniu domov a jiných budov, ale i vyleštené plotne na stoly, obzvlášte ale školské bridlicové tabulky k písaniu v tak hojných zásobách dorábäjú, že cudzozemský dovoz podobného tovaru už temer cekom prestal, čo ľahko dopustíme, keď povážime, že každodenne dohotoví sa tam 10.000 tabuliek, a síce už do drevených rámov vsadených. Roku 1867 predal túto fabriku zakladateľ Bontoux za 600.000 zl. spolku akciovému, v jehož čele stojá grofi Franz Zichy a Anton Szécsen; sám Bontoux podržal si iba službu direktora. Okrem 5 parostrojov, silu 120 koní majúcich, pracuje tam v zime v lete 300 do 500 ľudí, samá čistá Slováč obojeho pohlavia, pre svoju schopnosť veľmi obľúbená.

/Letopis Matice slovenskej VIII.sv,1,1871,str.43-44/

Z dobovej tlače

Vzácny rozprávkár z Prieval

Michal Pavlovič z Prieval bude mať v novembri sedemdesiatdva rokov, ale ako sám hovorí, "je schopný všetkej roboty". To je pravda, nie rozprávka - kto vidí v sezóne jeho záhradu a ostredky pri dome, kto ho okrem toho vídava pri najrozličnejších prácach v dedine, na ceste, na cintoríne, môže iba prisvedčiť. Prežil dosť pestrý život: narodil sa v pensylvánskom baníckom Lansforde, kde zakotvili stareček z matkinej strany Imrich Holič, ktorý boli v Amerike šesťkrát a prežili tam dovedna osemnásť rokov. Keď sa v dvadsiatomšiestom Pavlovičovci rok po starečkovi vrátili do vtedajšieho Šandorfu, už stál nový dom a hospodárstvo bolo zariadené. Ale otec Pavlovič po roku zomiera na následky silikózy a malý Miško sa silne primkne ku starečkovi. Pri nich sa naučil mnohorakej roľníckej práci - a od nich získal aj iný zriedkavý dar, zvláštny tým, že ho človek nosí v hlave a zjaví ho len tomu, komu chce...

Nosil ho takto už ako mládenec, keď pluhom-dvojakom role orával, keď divadlá horlivo hrával /ach, čo sa ich nahrali v Prievaloch do konca vojny a odvtedy nič, zhola nič/, keď ho po vojne ťahalo do Ameriky. Ale matka Agneša

najmladšieho nechcela pustiť. "Na roli narodený" oral, kosil, sial, robil na dvanástich hektároch, ale keď vzniklo družstvo, toto chcelo nielen jeho statok, náradie a majetok, ale aj jeho dušu. Z ONV tlačili naňho, aby sa stal predsedom. Nechcel a podarilo sa mu odpútať sa od poľnohospodárstva. Pravda, len za takú cenu, že išiel robiť do ostravsko-karvinského uhoľného revíru. Vydržal tam až do roku 1969. Roky a roky chodil domov po sobotách a dar od starečka svojim deťom a rodine rozdával.

Rodina rozprávkára má rozprávky naživo, bez knižiek, hercov, bez obrazovky. Na začiatku to boli stareček Imrich, syn hájnika. Na konci, ktorým sa však nič nekončí, bude celá knižka. S názvom Starý husár a nočný čert ju v mojom literárnom spracovaní vydá Slovenský spisovateľ v Bratislave. Podľa všetkého by do leta mala byť na svete.

Pred niekoľkými rokmi mi v Prievaloch sused horár spomenul, že ktosi má v rodine starečka, ktorý vedia akési povesti či rozprávania. Horár sa krátko nato odsťahoval a prešiel ešte ďalší čas, kým som na Michala Pavloviča natrafil v prievalskom dolnom šenku, kým si sadol pred magnetofón a začal rozprávať Zlatý kolovrátok. Išlo to z neho ako po masle a všetko rozprávky podobné tým, čo v minulom storočí zozbieral Dobšinský a ďalší zberatelia. Porcelánová fajočka, Šuster na vojne, Starý husár, Stará sviňa, Popolvár, O úbohých ľuďoch, Ako Čert kňazov do Dunaja nosil, Dvanásť zhavranelých bratov ... Známe rozprávkové postavy s neznámymi dejovými motívmi a riešeniami, ale aj veľké, celkom neznáme rozprávky o husárovi, o kňazoch, o fajočke.

Keď som ho počúval, mal som pocit, že som našiel perlu v sene. Rutinované, isté podanie. Čistá a presná pamäť, takže rozpráva bez zádrheľov, ako keby čítal. Stane sa, že sa mu v prúde reči do nárečia a slovníka fantazijnej rozprávky pripletie moderný výraz - hotel, zájazd, ale vzápätí použije aj staršie, správne slovo. Rozprávanie je mimoriadne hutné a hoci sa občas nevyhýba dopovedúvaniu a zdvojovaniu, aby všetko bolo jasné, ešte častejšie a systémovo využíva úsporné elipsy, polopriamu reč bez uvádzacích viet, priraďovanie. Detail uňho zasvieti, lebo ho nenadužíva. V originálnom rozprávaní Michala Pavloviča sú viaceré slovníkové zvláštnosti, ustálené spojenia z ľudovej reči, expresívne výrazy. Vždyprítomný je uňho dôraz na dejovosť, akčnosť a dynamičnosť podania.

Rozprávkár - objav, nad akým srdce plesá. Zachoval nám nefalšované celoslovenské dedičstvo ústnej slovesnosti minulých vekov. Veľmi mu želám, aby ho preniesol vo svojej hlave aj do tretieho tisícročia...

Ján Beňo

Gajdoši v ľudovom rozprávaní

Medzi staršie ľudové hudobné nástroje, ktoré na Záhorí už stratili svoju funkčnosť a zároveň boli všeobecne rozšírené /doteraz sa nám podarilo zistiť výskyt gájd - šutok, dvojhlasných alebo trojhlasných gájd v 28 záhorských lokalitách/, patria najmä gajdy. Tento po každej stránke /výrobnej, konštrukčnej,

zvukovej, vzhľadovej/ zaujímavý archaický nástroj má bohatú odozvu svojho výskytu aj v slovenskom folklóre. Opriadajú ho tajuplné až hrôzostrašné povesti a ľudové rozprávania. Prečo práve tento hudobný nástroj? Bezpochyby pre jeho starý pôvod a typický zvuk, pre zvláštne maniere a zvyky ľudových výrobcov gájd, ktorí boli väčšinou aj interpretmi na nástroji. Zaklínanie a mágia sa uplatnili napríklad pri výbere dreva na drevenú časť nástroja, pri vyhľadávaní správnej bazy na piskory a pod. Samozrejme, že vzhľad nástroja v podobe zvieraťa tiež prispel k vytvoreniu určitého mýtu, akým sa môže pýšiť máloktorý hudobný nástroj.

Gajdoš na stupavskom fajansovom džbánc

Príbehy o gajdách a gajdošoch majú podobnú tému: píšťaly gájd sa zmenia v rukách prekvapeného hráča na konské nohy s kopytami, alebo gajdoš je po nočnom hraní bosorkám odmenený peniazmi, ktoré sa premenia na niečo bezcenné.

Z archívu Záhorského múzea v Skalici vyberáme dva príbehy, z Kopčian a z Lopašova, ktoré sú skrytým svedectvom bohatej minulosti tohto ľudového hudobného nástroja na Záhorí. Tým, ktorí by chceli pochybovať o hodnovernosti príbehov, nech zostanú v pamäti slová starečka Gajdoša z Kopčian /syna Štefana Juračku, gajdoša, nar. asi okolo roku 1825/, ktorý ešte pred smrťou opakoval: "Műj taťíček mosel hrát bosorkám na gajdi. Vjerte mi. Je to svatá pravda..."

Műj taťíček bíval vichírení muzikant. Jeho gajdi rostancovali fšeckích luďí široko-daleko, aj staré babi. Rás večer, keť práuje gajdi povjesil f komori a scel si zďelat aj klobúček, do izbice vbjehlí bosorki. Taťíček sa aňi nenadíchli od leknuťá a už ho bosorki odváďali do tmi, aj z gajdama. Aňi nevjedeli, taťíček, gde sú. "Hraj!", roskázali bosorki, chceme celú noc tancovat". Jejich chichot sa rozléhal po celém kraji. Taťíčka posaďili na strom a tam mosel celú noc hrát na ti svoje gajdi, až do skorého rána. Ket docházal jejich čas, bosorki taťíčka znésli dúle ze stromu. "Pjekňe sme si zatancovali! Obrať klobúk!" rekli bosorki. A tak taťíčkovi bosorki nasipali za plní klobúk dukátú. Ftem ale po bosorkách nebilo uš aňi chíru, aňi slechu. Taťíček celí leknutí aj uďivení nat tím šeckím, pomáli išli dom. Ket kohút začal kikiríkal, ešte neprekročili svűj prach. Doma taťíček visipali s klobúčka né dukáti, ale lisťí. Mňeli sa vícej ponáhlat, než ten kohút zakikiríkal. Mohli bit műj taťíček bohatí.

/príbeh prerozprávala a zapísala Margita Drozdová z Kopčian/

Z Oreského, stareček nám kedisik viprávjali, z Oreského biui jakísik gajdoš

Bakiča. Ten gajdovávaui. Rás ten stríc Bakiča gajdovaui na muzice ve Smrdákoch a jak išui dom, nat Smrdákama, jak je ten kríš, tam mjeli bosorki ňejakí dúm a tam tancovaui a oňi im hráui.

No ket teho uš biuo dost, že sa im za to hráňí ňejako odmjeňá. Daui im jakísi pjekní menťík a žeňe že pošlú poháre. Ale že abi si lehui gdesik f téj izbje do rána. A stríc - biua im zima - sa nad ránem obudziui f kríčku. Došui dom do Oreského a povidajú: "Stará, otevri, takí menťík ťi nesu aj poháre...!" Stríc vešli do izbi a na chrpce mjeli koňskú kožu a poháre, to biui koňské kopita! /rozprával strýc Ernest Bedérka /1909-1992/ z Lopašova. Zapísala v roku 1988 Mária Zajíčková/

Peter Michalovič

Vinšujem vám...

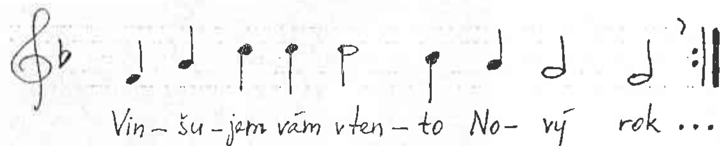
Sviatočné dni, ktorými si každoročne pripomíname Božie narodenie a Nový rok, nesú v sebe ťažko vysloviteľnú náladu: človek sa snaží dobro v ňom ukryté rozdať aj druhým, podeliť sa oň a nahlas o týchto pocitoch aj vypovedať. U kresťanských národov sa stretávame popri iných sprievodných javoch Vianoc s koledami. Slovo koleda má viacero významov. Najznámejší z nich označuje vianočnú pieseň, ale koledou sa nazývajú aj recitované verše a tiež obchôdzky, pri ktorých sa spevom alebo veršom /resp.kombinovane/ vinšuje. Hlavne na Morave sa koledovaním nazývalo chodenie s letečkom alebo vynášanie Smrti. A napokon znamená toto slovo aj odmenu /koláče, orechy, jablká, inokedy peniaze a pod./, ktorú dostali koledníci.

Koleda -ako piesňový druh- prešla dlhým vývojom a preto medzi dodnes zachovanými koledami nachádzame súvislosti tak s ľudovou, poloľudovou, ako aj umelou tvorbou. Najdôležitejší vplyv na formovanie kolied malo kresťanstvo. Je preto prirodzené, že popri svetských koledách predkresťanského roľníckeho základu predstavujú koledy s náboženskými motívmi a duchovné umelé a ľudové piesne najpočetnejšiu vrstvu kolied. Obdobie baroka poznačuje koledu zasa so známym motívom pastierstva a vznikajú vianočné pastorely a umelé koledy, dochované v kancionáloch a rukopisných spevníkoch. Všetky tieto vplyvy pôsobiace na

formovanie kolied, ako ich poznáme dnes v ústnom podaní alebo v písanej forme, sa však prelínali a navzájom prestupovali.

Znie to prekvapujúco, ale prvá samostatná zbierka kolied vyšla na Slovensku až v roku 1992. Eva Krekovičová v antológii nazvanej Slovenské koledy /Od Štedrého Večera do Troch kráľov/ uvádza tri koledy zo záhorskej oblasti. Každá z nich predstavuje jednu z troch základných vrstiev kolied; svetskú zastupuje jednoduchý spievaný novoročný vinš z Hlbokého Vinšujem vám..., v duchovnej kolede Podte chlapci k nám..: z Lopašova /je na rozhraní medzi svetskou koledou a umelou duchovnou piesňou/ nachádzame všeobecne v koledách časté bohemizmy. Tretia pieseň Pastiri vstávajte, nemeškajte... patrí medzi pastorálne koledy a pochádza zo Záhorskej Vsi.

Vinšujem vám v tento Nový rok

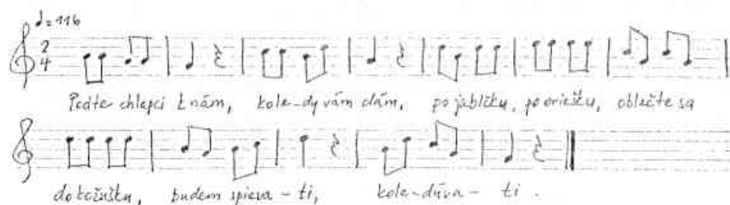

Vinšujem vám v tento Nový rok,
aby vám nepadol z pece bok,
vašim rámom veľa tanierov,
vašim panám veľa frajerov,

a vám, gazdíčko, holbu vína,
aby ste vychovali syna,
vašej gazdinej praženičku,
aby mala strojnú dcérečku,

a na statočku rozmnoženie,
na poliach lúkach rozhojnenie,
vypiť, zajesť dačo nám dajte,
a všetci sa tu dobre majte!

Podte chlapci k nám, koledy vám dám

Podte chlapci k nám,
koledy vám dám,
po jablčku, po oriešku,
oblečte sa do kožušku,
budem spievati,
koledúvati.

Už je zima, mráz,
čujte divný hlas,
vtáci k polnoci spievajú,
pastierové vytrubujú,
čo to nového,
neslýchaného.

V oblakoch krásnych
andel sa znáši.
lúbím hlasom predspevuje,
ludom radost oznamuje,
narodil sa nám
Ježiš Kristus Pán.

Leží v Betléme
v jaslách na slame,
nemá žiadne podušticky
ani chatrnej plienečky,
v biede zrodený
na ten svet biedný.

Pastiri, vstávajte, nemeškajte

Pastiri, vstávajte, nemeškajte,
k Betlemu sa všetci poberajte,
najdete dieťatko, malé pacholiatko,
to mi verte, to mi verte.

Zložené v jasličkách, nebožiatko,
tam leží tichúčko jak jahniatko,
jedlo by kašičku, hľadí na matičku,
nebožiatko, nebožiatko.

kubo vem žinčice, ej, na kašu,
veru mu očičká nezaplačú,
vezmi aj smotanky, vypýtaj od Anky
tú najsladšiu, tú najsladšiu.

Izidor tiež pójde hneď za vami,
donesie dieťatku pekné pleny,
baranov chlpatých, obidvoch strakatých,
Ježiškovi, Ježiškovi.

Vacuľa ponáhla sa najviacej,
tak beží chudiatko bez čapice,
nesie mu žinčice veľké dve latvice,
k tomu syrce, k tomu syrce.

Pesničku, Ježišku, ti zahráme
valašskú muziku udeláme,
ty budeš počúvat a na nás sa dívat
dieťa drahé, dieťa drahé.

/zápisy kolied sú z publikácie E.Krekovičovej Slovenské koledy. Bratislava, 1992, s.7, 54, 185/

Peter Michalovič

Betlehemy Františka Gajdu v Skalici

Prichádza čarovný zimný čas Vianoc. Človek v tomto slávnostnom vianočnom rozpoložení nevdojak siaha po niečom peknom a ušľachtilom, čo mu ešte viac znásobí a umocní radostné prežitie príjemných chvíľ sviatočnej pohody.

Rezbár František Gajda zo Strážnice

Jedným z najpôvabnejších a najcharakteristickejších vizuálnych výtvarných symbolov Vianoc je obsiahly a príťažlivý svet betlehemov s množstvom figúriek.

Vyhotovenie betlehemu je náročná práca, vyžadujúca si veľkú fantáziu, zručnosť, ale aj trpezlivosť a lásku od svojho tvorcu. Medzi najznámejších, ale ojedinelých tvorcov betlehemov na slovensko-moravskom pomedzí sa svojou dlhoročnou plodnou tvorbou zaradil aj 58-ročný ľudový rezbár František Gajda zo Strážnice /1935/.

Jeho výrazné, priamo zo života odpozorované a v presvedčivej rezbe s bravúrnymi detailami vyhotovené drevené betlehemové figúrky sa stali už po viaceré roky predmetom stále väčšieho záujmu umeniamilovnej verejnosti na oboch brehoch rieky Moravy.

Okrem početných autorových výstav v širokom okolí, ale aj v zahraničí sa jeho nezameniteľné drevené postavičky námetovo čerpajúce z dediny dostali aj do zbierok múzeí, či už v Strážnici, Zlíne, Vsetíne, Třebechoviciach pod Orebem, Velkých Karloviciach alebo aj v Skalici, pričom rezbár pre skalických požiarnikov vyrezal aj plastiku svätého Floriána.

František Gajda je typom autora so spontánnym záujmom o rezbu, s citom pre prácu v dreve už od malička. Už jeho otec,pochádzajúci z rodu, ktorý

prišiel do Strážnice údajne ešte v 16. storočí pôvodne z Poľska, mal blízky vzťah k drevu. V jeho kachliarskej dielni malý František modeloval z hliny a stružlikal z odrezkov svoje prvé figurálne námety. Už ako školák medzi 10. a 14. rokom vytvoril František Gajda svoj prvý najstarší betlehem, nazvaný neskôr školský. Bol vyrezaný ešte nožom, pričom figúrky boli ešte malé - 12 cm vysoké, bez podrobnejších detailov. Žiaľ, talentovanému chlapcovi sa nedostalo ďalšieho výtvarného školenia. Civilné povolania, ktoré počas svojho života vykonával, na dlhé roky prerušili jeho pôvodnú rezbársku záľubu.

O tom, že táto autorova prirodzená dispozícia k rezbárstvu bola len prechodne potlačená a skrytá, svedčí aj skutočnosť, že keď ho vlastné deti požiadali v roku 1973 o doplnenie troch chýbajúcich figúr kráľov do už spomínaného školského betlehemu, od tohto podnetného inšpirujúceho momentu rozvinul František Gajda sústavnú tvorivú aktivitu, ktorá časom odhalila talentové možnosti pre rezbu, spojené s veľkou pracovitosťou a precíznosťou.

Doterajším vyvrcholením Gajdovej betlehemovej tvorby je betlehem s vyše 50 figúrkami, 30 až 40 cm vysokými, pochádzajúci z rokov 1979 - 1993, na ktorom autor hodlá ďalej pracovať. Rezbár sa neusiluje o zobrazenie biblických aktérov v ich obvykle, pokiaľ možno autentických, bližšie neurčených rúchach a odevoch. Gajdov betlehem je obsahovo - námetovo v podstate strážnická záležitosť zobrazenia nefalšovaných plnokrvných obyvateľov Strážnice a okolia s ich plnou charakteristikou, časovo sa primkýnajúcom k autorovmu detstvu, prežitému ešte počas vojny a v období tesne po nej, keď ľudová kultúra s krojmi, zvykloslovím, viažúca sa k roľníckemu,vinohradníckemu prostrediu bola organickou súčasťou života obyvateľov Strážnice.

V tomto zmysle sympatickým východiskom Gajdovej tvorivej filozofie je vytrvalé úsilie o vyjadrenie myšlienky, duchovnej podstaty, duchovného myšlienkového sveta zobrazenej figúry. Je to obťažný tvorivý cieľ s mnohými úskaliami, ktorý vyžaduje od autora koncentrované vcítenie sa do charakteru a myšlienkového sveta zobrazenej postavy. Úspech vo vystihnutí nákazlivej

životnosti figúr spočíva v rezbárovej dôvernej znalosti autentického prostredia, ktoré ho obklopuje, najmä podľa vizuálnych spomienok na dobu svojej mladosti. Usiluje sa pritom o realisticky anatomicky správne podanie figúr krojovaných mužov, žien a najmä detí, podaných obvykle s bezprostrednými atribútmi ich činnosti. Keďže ide v prípade autorovho rodného Slovácka o úrodný poľnohospodársky a vinohradnícky kraj, jeho námety oscilujú v rozpätí motívov vinohradníkov a roľníkov. V autorovej interpretácii sa biblickí pútnici hľadajúci nocľah ocitli pred strážnickými hradbami, neboli ďalej vpustení do mesta a ostali nocovať v chudobnej chalupe za hradbami. Jednoduchí Strážničania pohostinne nosia rodine dary. Táto skupina darcov nesúcich božiemu dieťaťu najrozličnejšie predmety predstavuje početne najväčšiu časť Gajdovho betlehemu. Celkove ich môžeme rozdeliť do viacerých motivických okruhov. Najviac sú zastúpené detské námety, najmä postavy chlapcov, menej dievčat, spolu s ich detskými darmi alebo atribútmi ich detských hier, pričom ojedinele sa objavujú aj žánrové súsošia. Menšiu námetovú skupinu tvoria mužské postavy roľníkov a vinohradníkov, až po starcov. V približne rovnakom počte sa objavujú v Gajdovom betleheme aj zrelé ženské postavy až po typické, autorom obľúbené postavy tetičiek s paličkami, vnukmi atď.

V zobrazení strážnických ľudových typov, najmä mužských, ide Františkovi Gajdovi o vyjadrenie pružnosti, sviežej pevnosti a mladosti, typov starších mužov určitej hrdosti na svoj rod, pôvod a prácu, aj keď už nič nevlastnili. Pri ženských typoch sa usiluje rezbár o vyjadrenie špecifickej krásy vidieckych žien.

V spôsobe rezby Gajda pracuje s plným plastickým telesným tvarom, ktorého povrch je rozčlenený drobnými vrypmi dláta, vytvárajúcich na ploche plastiky drobnú svetelnú mozaiku ohraničených plôšok. Svoje plastiky František Gajda nijako osobitne povrchovo neupravuje, nanajvýš ich voskuje.

Súčasná výstava Gajdových betlehemov v Skalici je výsledkom vzájomného srdečného vzťahu rezbára s členmi Klubu skalických výtvarníkov. Svoje blížiace sa 60 - ročné jubileum chce autor osláviť súbornou výstavou. Veríme, že pri tejto príležitosti sa s jeho rezbárskou tvorbou v Skalici ešte stretneme.

Štefan Zajíček

Na fotografiách V.Kopku práce F.Gajdu

SPRÁVY

Nový edičný počin Záhorskej galérie

Na jeseň tohto roku vyšla v Záhorskej galérii v Senici v novom edičnom rade monografia, približujúca neľahké životné osudy, zberateľské úsilie a mnohovrstevnú tvorbu známeho slovenského maliara, pochádzajúceho zo starej keramikárskej rodiny z Malaciek, zakladateľa mestského múzea v Malackách Michala Tillnera, z pera dnes už renomovaného historika umenia, známeho aj ako organizátora výtvarného života v záhorskom regióne a nakoniec aj vlastnou kresliarskou tvorbou PhDr. Štefana Zajíčka, v grafickom spracovaní Vladimíra Holického. Autor slovom i obrazom poukázal na nevídaný entuziazmus Michala Tillnera pri hľadaní nového maliarskeho výrazu, ktorý si zachoval do vysokého veku. Umeleckohistorickú analýzu jeho tvorby dopĺňajú spomienky a úvahy Michala Tillnera a jeho manželky pani Lili Tillnerovej, ktorá sa veľkou mierou zaslúžila o vydanie monografie k blížiacemu sa 100. výročiu narodenia umelca /1995/.

PhDr. Štefan Zajíček a Záhorská galéria v Senici úzko spolupracuje s redakciou časopisu Záhorie, a tak im aj my k novému edičnému počinu srdečne blahoželáme.

- red -

SPOLOK PRE PODPORU POMORAVIA

Spolok pre podporu Pomoravia bol založený 10.11.1992. Vzhľadom k známym skutočnostiam s rozdelením Československa jeho registrácia trvala o niečo dlhšie. Úlohou spolku, ktorého členmi sú právnické a fyzické osoby, mestá, obce a štátne odborné organizácie z oboch strán rieky Moravy, je napomáhať hospodárskemu rozvoju, rozvoju turizmu a cestovnému ruchu v tomto regióne. Výrazným impulzom hospodárskeho oživenia sa má stať splavnenie rieky Moravy pri striktnom dodržiavaní ekologických podmienok.

Prvé oficiálne zasadnutie Spolku pre podporu Pomoravia sa uskutočnilo 23. novembra 1993 v Skalici. Spolok mal k tomuto dátumu 27 riadnych členov. Návrh plánu činnosti na rok 1994 prednieslí Ing. Forman a Dr. Broskva. Ing.Forman sa venoval otázke hospodárskeho oživenia regiónu cez prizmu existencie vodnej cesty a Dr. Broskva otázkou podpory cestovného ruchu a rozvoja podnikateľskej sféry v tejto oblasti.

Ťažisko činnosti spolku v oblasti vodných ciest a hospodáskeho rozvoja bude v roku 1994 vo:

- vytváraní spätnej väzby medzi štátnymi orgánmi a regionálnymi predstaviteľmi, občanmi a projektantmi
- vytváraní informačnej platformy pre občanov regiónu, vrátane publikovania aktuálnych informácií a zaistenia odborných lektorov pre verejné diskusie
- hľadanie a formulovanie spoločných stanovísk
- iniciovanie ekonomických, ekologických, technických a ďalších potrebných prieskumov a výskumov
- vyhľadávaní príslušných partnerov vo všetkých troch zúčastnených štátoch
- oslovovanie vládnych, parlament-

ných a regionálnych orgánov v ČR, SR a Rakúsku so samostatnými alebo spoločnými iniciatívami.

V oblasti turizmu a cestovného ruchu bude prioritným záujmom ekológia. To znamená spracovanie štúdií dopadu existencie vodnej cesty na hladinu spodnej vody, projekt rekonštrukcie a modernizácie hodonínskej elektrárne. Taktiež sa spracujú štúdie kompletného rozvoja turistického ruchu.

Vladimír Petrovič

Objavili Andreja Žarnova

Spomienkovú oslavu 90. výročia narodenia Andreja Žarnova, vlastným menom MUDr. Františka Šubíka, pripravili organizátori Matica slovenská, Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych pracovníkov žijúcich mimo územia Slovenska, Národné osvetové centrum, Regionálne kultúrne stredisko, Okresná knižnica, Obecný úrad v Kuklove a farský úrad v Kuklove 20.-21. novembra 1993. Otvorená bola výstava, ktorá priblížila život a dielo tohto statočného človeka, básnika a lekára. Pre svoje presvedčenie prežil František Šubík časť života v exile v Nemecku a USA. Odhalená bola i pamätná doska na jeho rodnom dome, pripomínajúca jeho život a dielo.

Vladimír Petrovič

Výstava kútnych plachiet v múzeu

Práve v predvianočnom čase, v období očakávania zrodu nového života počas dlhých zimných večerov ženy a dievčatá pripravujúce sa na svoju najdôležitejšiu rolu - rolu matky spredmetňovali v tvorbe výšiviek - týchto malých umeleckých diel svoje city, pocity, túžby a priania.

Výstava zdobených kútnych plachiet v Záhorskom múzeu v Skalici evokuje v navštevníkoch okrem pocitov krásna a obdivu k čistému ľudovému umeniu aj tradičné duchovné hodnoty rodinného života a poukazuje na hodnotový systém obyvateľov záhorského regiónu a miesto zrodu nového života - dieťaťa v ňom.

Záhorské múzeum výstavou Kútne plachty zo zbierok Záhorského múzea autorky PhDr.Márie Zajíčkovej ponúka návštevníkom v tomto čarovnom čase Vianoc chvíľu zastavenia nad tradičnými hodnotami, aby sa im aj takto pomohlo pripraviť sa na príchod Nového života a sviatky rodiny.

Mária Zajíčková

SPRÁVY

Bibliografia II.ročníka Záhoria

Sponzorské príspevky

G. Kalamen, Senica 200,- ; F. Havlíček, Šaštín-Stráže 100,- ; Obecný úrad Lopašov 200,- ; Š. Bartal, Kúty 100,- ; Obecný úrad Jabloňové 200,- ; Mestský úrad Gbely 400,- ; Obecný úrad Kúty 500,- ; Obecný úrad Záhorská Ves 300,- ; Obecný úrad Prietrž 200,- ; Obecný úrad Osuské 200,- ; Obecný úrad Cerová 200,- ; Obecný úrad Prievaly 200,- ; p. Cielontková, Moravský Sv. Ján 200,- .

Ohlasy

...Bol som veľmi milo prekvapený, a ani som netušil, že niečo podobné vychádza. Zobral som si viacero čísiel a našiel som v nich mnoho informácií, na ktoré som už dosť dlhú dobu hľadal odpovede alebo ma zaujímali. E. Martinec, Jakubov

...Pri poslednej ceste na Slovensko mi padl do oka Váš časopis Záhorie. Po prečítaní jsem usoudil, že je to dobrý časopis... Bylo by dobre, keby jste psali aj o historii Moravsko-slovenského pomezí. Udeláte dobrou vec pro Slováky a Moravany. V. Ornst, Znojmo

...Váš časopis ma veľmi zaujal. Učím dejepis a Vaše články sú veľmi zaujímavé. Obraciam sa na Vás s prosbou o zaslanie čísiel... S pozdravom a povzbudením vo Vašej ďalšej práci I. Bzdúšek, Šamorín

Ďakujeme

ZÁHORIE 5-6
ROČNÍK II./1993 CENA 10 SK